

Filozofická fakulta Univerzity Palackého v Olomouci
Katedra mediálních a kulturních studií a žurnalistiky

**DODRŽOVÁNÍ ZÁSAD INFORMAČNÍ KVALITY
V TITULCÍCH ZPRAVODAJSKÝCH SDĚLENÍ
ČESKÝCH DENÍKŮ**

Bakalářská práce

Tereza SLÁDEČKOVÁ

Vedoucí práce: Mgr. Viktor JÍLEK, Ph.D.

Olomouc 2022

Prohlašuji, že jsem svou bakalářskou diplomovou práci vypracovala samostatně s použitím uvedených informačních zdrojů a literatury.

Práce obsahuj 99 595 znaků

V Olomouci dne

Na tomto místě bych ráda poděkovala Mgr. Viktoru Jílkovi, Ph.D., za cenné rady, připomínky, podporu a hlavně čas, který mi věnoval. Ráda bych poděkovala také svým přátelům a blízkým, kteří mě podporovali nejen při psaní, ale i po celou dobu studia.

Abstrakt

Tato bakalářská práce se zabývá lexikálními prostředky, které mají potenciál porušit informační kvalitu a jejich výskytem v titulcích a titulkových komplexech zpravodajských sdělení v českých denících. Práce je rozdělena na teoretickou a praktickou část. V teoretické části jsou uvedeny základní pojmy týkající se informační kvality a zpravodajství. Na základě odborné literatury je vytvořena taxonomie lexikálních prostředků s potenciálem porušit informační kvalitu. Na základě taxonomie z teoretické části je v praktické části provedena analýza vybraných vzorků titulků zpravodajských sdělení. Cílem této práce je identifikovat jednotky s potenciálem porušit informační kvalitu, zjistit četnost jejich výskytu a následně zjištěné výsledky shrnout a pomocí komparace určit, který deník svými titulky zpravodajských sdělení porušuje v lexikální rovině informační kvalitu více a jaký méně.

Klíčová slova

Informační kvalita, lexikální rovina, lexikální prostředky, zpravodajství, deníky, titulky, titulkové komplexy

Abstract

This bachelor thesis is focused on linguistic means which have a potential to violate information quality and their occurrence in the subtitles and subtitle complexes of news articles in Czech daily newspapers. In order to be able efficiently conduct aforementioned research, this thesis is divided into theoretical and practical part. The theoretical part explains the basic concepts related to information quality and news. On the basis of academic literature, a taxonomy of lexical means which are capable to violate information quality is created. In the practical part, the analysis of selected samples of subtitles and subtitle complexes of news articles is performed and it is based on the results implying from the qualitative part of the research. The aim of this work is to identify a unit with potential to violate information quality, to perform a frequency of their occurrence, as well as to perform acquired results. At the end, the result will enable to create an analysis that will determine which Czech daily newspapers violate the lexical level of information quality more and less.

Key words

Information quality, daily newspapers, news, subtitles, subtitle complexes, lexical means

Obsah

Úvod.....	7
1. Zpravodajství.....	10
2. Koncept zásad informační kvality	12
2.1. Faktor faktičnosti.....	13
2.2. Faktor nestrannosti	13
2.3. Zásady informační kvality a lexikální rovina.....	14
3. Aspekt pravdivosti.....	15
3.1. Kritérium přesnosti vyjádření.....	15
3.1.1. Nepřesnost pojmenování spojená s obecností obsahu pojmu	15
3.1.2. Pojmenování zobecňující	18
3.1.3. Pojmenování neurčitá	18
3.1.4. Nepřesnost zástupných pojmenování	23
3.1.5. Nepřesnost v důsledku chybné volby lexikální jednotky	26
3.2. Kritérium absence hodnocení	27
3.2.1. Hodnotící lexikální jednotky	27
3.2.2. Hodnocení jako důsledek nenáležitého užití lexikální jednotky	28
3.2.3. Hodnotící charakter frazeologismů	29
4. Aspekt informativnosti	30
4.1. Lexikum s časovým příznakem	32
4.1.1. Archaismy a historismy.....	32
4.1.2. Neologismy	32
4.2. Knižní lexikum	34
4.3. Termíny	35
4.4. Lexikum s územním a sociálním příznakem.....	36
4.5. Zkratky, zkrácená a zkratková slova	38
4.6. Internacionalismy	38
5. Aspekt neutrality	39
5.1. Expresivní lexikální jednotky.....	40
5.1.1. Inherentní expresivita.....	41
5.1.2. Adherentní expresivita	42
5.1.3. Kontextová expresivita.....	43
5.2. Stylový příznak	43
5.2.1. Hovorové lexikum.....	44
5.2.2. Poetismy	44
5.2.3. Knižní lexikum	45

5.2.4. Publicismy	45
5.3. Časový příznak	47
5.4. Zástupná pojmenování polysémní a frazeologická	47
6. Přehled lexikálních prostředků s potenciálem porušit zásady informační kvality	51
7. Charakteristika vybraných deníků.....	53
7.1. Deník Aha!	53
7.2. Deník Blesk	53
7.3. Deník Lidové noviny	53
7.4. Deník Mladá fronta DNES	53
7.5. Deník Právo.....	54
8. Metodika analýzy	55
9. Výskyt lexikálních prostředků s potenciálem porušit informační kvalitu	58
9.1. Porušení aspektu pravdivosti	58
9.2. Porušení aspektu informativnosti	61
9.3. Porušení aspektu neutrality	64
Závěr	69
Seznam zkratk	71
Seznam použité literatury	72
Seznam tabulek.....	74

Úvod

Média jsou v dnešní době podstatnou částí každodenního života. Předávání informací se navíc stále více zrychluje. Média se tak snaží čtenáře, diváky a posluchače co nejvíce zaujmout a přesvědčit, aby četli, sledovali a poslouchali právě jejich mediální obsahy a upřednostnili je před jinými, konkurenční médii. Producenti mediální sdělení mají tendenci přicházet s novými a neobvyklými tématy, která budou pro publikum atraktivní. Důležité je i samotné zpracování a prezentace daného obsahu, která by měla být co možná nejzajímavější a nejpoutavější.

V publicistickém stylu v užším slova smyslu je snaha o aktualizaci a komerčnost žádoucí. Ve zpravodajství už však nikoli. Snaha producentů mediálních sdělení přicházet novými a neotřelými tématy se však objevuje i ve zpravodajství, a to na úkor porušení objektivitu.

Zpravodajství by však mělo být objektivní, tedy věcně správné, nestranné a vyvážené. Objektivitou se tedy zpravidla rozumí poskytnutí nezkreslených věcně správných údajů podaných tak, aby bylo jasné, že autor žádnému z účastníků děje nestranní a všem měří stejným metrem, žádnou stranu žádnými výrazovými prostředky nepreferuje, je nepředpojatý.¹

Zpravodajský obsah se také často stává pro příjemce jediným zdrojem informací o aktuálním dění ve společnosti. Příjemce se tak může setkat se skutečnostmi, se kterými se běžně nedostane do přímého kontaktu. Proto jsou na zpravodajský obsah kladeny normativní požadavky.² Aby se média a její zpravodajský obsah nedostala do rozporu s veřejným zájmem, konstruuje v rámci normativní teorie médií kvalitativní standardy zpravodajské produkce koncept zásad informační kvality Jorgena Westerståhla.³ Dle Westerståhla konstituují informační kvalitu – objektivitu dva základní faktory, a to nestrannost a faktičnost.

¹ Mičienka, Jirák 2007, str. 50

² Jílek, Bednaříková a kol. 2015, str. 11

³ Jílek, Bednaříková a kol. 2015, str. 12

Tím, do jaké míry jsou zásady informační kvality porušovány a dodržovány ve zpravodajství, se bude zabývat tato bakalářská práce.

Ve zpravodajství můžeme informační kvalitu zkoumat ve všech jazykových rovinách. Jazykové roviny máme lexikální, morfologickou, zvukovou či syntaktickou a textovou. Pro tuto práci byla zvolena rovina lexikální., právě v této oblasti totiž na základě analýz v publikaci *Jazykové prostředky s potenciálem porušit normu v oblasti mediálního zpravodajství* (JÍLEK – BENDAŘÍKOVÁ 2015) dochází k nejčastějšímu porušení zásad informační kvality.

V této bakalářské práci budeme sledovat porušování informační kvality v titulcích a titulkových komplexech zpravodajských sdělení v pěti českých denících. Titulky jsme pro práci zvolili z toho důvodu, že mají informující a orientační charakter. Příjemce se díky titulkům může v obsahu periodika rychleji zorientovat, titulek navíc mnohdy rozhoduje také o tom, zda bude příjemce další části textu sledovat.⁴ V rámci práce budou analyzovány titulky, nadtitulky, podtitulky a mezititulky.

Pro tuto práci bylo zvoleno pět všeobecných deníků. Mezi ně patří deník Aha!, Blesk, Lidové noviny, Mladá fronta DNES a Právo. Do výběru bylo zahrnuty tři seriózní deníky a dva bulvární. Na základě předvýzkumu nebyl pro tuto práci vybrán deník Sport, protože se nejedná o všeobecný deník. Dále pak Hospodářské noviny, které obsahovaly velké množství ekonomických sdělení, Deník, který je z velké části orientován na regionální zpravodajství a Deník N, který v tištěném vydání obsahuje z velké části sdělení publicistiky v užším slova smyslu.

Vzhledem k rozdílnému množství titulků a titulkových komplexů v jednotlivých denících, jsme se rozhodli pracovat s hypotetickými texty. Bude vytvořeno pět hypotetických textů o délce 500 slov pro každý z deníků. Deníky budeme analyzovat v období od 1.10. 2021 do 19.10. 2021. Počet byl zvolen tak, aby pokryl alespoň 10 dní. Výjimku tvoří deník Právo, který je rozsahově delší než zbytek analyzovaných deníků. Hypotetické texty tak u tohoto deníku pokryjí méně dní než u zbývajících analyzovaných deníků, a to přesně dny v období od 1.10. 2021 do 11.10. 2021. Titulky a titulkové komplexy byly v denících sledovány

⁴ Minářová 2011, str. 255

na titulních stranách a v obdobných rubrikách, které by zpravodajství v daném periodiku měly zastupovat.

V práci budeme analyzovat titulky sdělení všeobecného zpravodajství. Do analýzy nezahrneme citace, ty jsme jakožto autentické výpovědi vyloučili. S parafrázemi práci počítat budeme. Do analýzy dále nebudeme započítávat titulky a titulkové komplexy v nedělních vydáních deníků Aha! a Blesk, protože ostatní analyzované deníky v tento den nevychází. Dále nebudou započteny regionální přílohy, titulky u tzv. přetahů, pokud budou identické a titulky z titulních stran, které označují sdělení mimo vymezené rubriky v daném deníku. Nebudeme pracovat ani s popisky k fotografiím a infografikám.

Tato bakalářská práce bude rozdělena na dvě části, na část teoretickou a praktickou. V úvodní, teoretické, části bude na základě kompilace z odborné literatury zpracována problematika objektivity, zásad informační kvality a její dílčí aspekty. Poté vytvoříme na základě odborné literatury taxonomii jazykových prostředků s potenciálem porušení zásady informační kvality. Při její tvorbě budeme vycházet z publikace *Jazykové prostředky s potenciálem porušit normu v oblasti mediálního zpravodajství* (JÍLEK – BENDAŘÍKOVÁ 2015), kde byla standardizována. U každého typu porušení budou uvedeny dva příklady z výsledků lexikální analýzy, pokud se příklad v analyzovaném vzorku nepodaří najít, převezmeme ho z odborné literatury.

V praktické části budou krátce popsány vybrané deníky. Dále bude uvedena metodika, která byla pro využita pro analytický úsek. Dle taxonomie vytvořené v teoretické části budeme postupovat po jednotlivých aspektech a výsledky analýzy zapíšeme do tabulek a kvantifikujeme je. U každého aspektu provedeme dílčí shrnutí poznatků. Na konci analýzy následně provedeme jejich komparaci. Zjistíme tak, který z deníků má svými titulky a titulkovými komplexy potenciál porušit zásady informační kvality více či méně a ve kterých aspektech. V rámci analýzy budeme sledovat kolikrát se daný jazykový prostředek s potenciálem porušit informační kvalitu objeví v analyzovaném vzorku, tedy v pěti hypotetických textech, a také jaký je průměrný výskyt na jeden hypotetický text. V závěru práce budou zjištěná data shrnuta a interpretována.

1. Zpravodajství

Oblast zpravodajství, dále pak publicistika v užším slova smyslu a oblast beletrizující, společně tvoří členění publicistického funkčního stylu.⁵

Termín zpravodajství označuje jednu ze základních novinářských činností, stejně tak i výsledek této činnosti.

Tato žurnalistická oblast je postavena na informacích a faktech, které vyhledává, shromažďuje, třídí, interpretuje a předává příjemcům sdělení.⁶

Zpravodajská sdělení by pak měla mít nejen funkci informativní/zpracovací, ale částečně také funkci odborně sdělnou. Cílem je předat příjemci množství nových informací. Téma a obsah zpravodajského sdělení by měl autor formulovat tak, aby příjemce dostal odpovědi na to, co se stalo, kdy a kde se to stalo, kdo to udělal, popřípadě stručně jak a proč. Charakteristická je nocialita výrazových prostředků. Ve zpravodajském stylu by měl být výběr jazykových prostředků provázen snahou o objektivní, nezkreslenou a úplnou informaci. Autoři si při tvorbě zpravodajských textů mnohdy pomáhají existujícími modely vyjádření, které jsou ve zpravodajství výrazná, neboť odpovídají opakujícím se situacím a jevům, o nichž je potřeba informovat. V textu se pak mění jen fakta.⁷ Schematizace je spojená s produkčními limity sdělení, a to faktorem času. Doba mezi zaznamenáním události na straně původce, zpracováním sdělení, je limitována produkčními lhůtami, které vytváří tlak na jazykové ztvárnění textu.⁸

Zpravodajství se stává pro příjemce hlavním, mnohdy jediným, zdrojem informací o dění ve společnosti. Příjemci mohou nabízenou interpretaci odmítnout, nebo ji zvážit. Někteří příjemci akceptují zpravodajství tak, jak je jim nabízeno, považují jej za čistě informativní, pravdivé, objektivní a vyvážené. Na základě prezentovaných informací si příjemce vytvářejí názory, rozhodují se a jednají. Ve zpravodajské informativní činnosti je tedy požadavek na společensky zodpovědné jednání důležitý. Zpravodajství je také nejvíce normovanou částí žurnalistické produkce.⁹

⁵ Jílek 2009, str. 53

⁶ Halada, Osvaldová 2017, str. 276

⁷ Minářová 2011, str. 172-173

⁸ Jílek 2009, str. 56

⁹ Jílek, Bednařiková a kol. 2015, str. 11-12

Normativní teorie médií definuje kritéria, která by zpravodajská produkce měla dodržovat. V jejím rámci vytváří kvalitativní standardy koncept zásad informační kvality.¹⁰

¹⁰ Jílek, Bednaříková a kol. 2015, str. 12

2. Koncept zásad informační kvality

Primárním zdrojem pravidel zpravodajské oblasti a její charakteristiky a pravidel, které uplatňuje také lingvistika, je informativní funkce sdělení. Vyplývá z ní pro zpravodajská sdělení několik požadavků. Těmi jsou maximální objektivita, dokumentárnost, vyloučení jakýchkoli formativních prvků, subjektivita.

Pojem objektivita je hlavním pojmem ve vztahu ke kvalitě poskytovaných informací. Týká se způsobu výběru, získávání a práce s informacemi. Dodržování objektivit má v rámci normativních interakcí médií dominantní postavení, umožňuje nejen přímé informování o událostech, ale rovněž i kontakt např. státních úřadů s příjemci bez zásahu třetích osob.¹¹

Zpravodajství se často pro příjemce stává hlavním, mnohdy jediným zdrojem informací o aktuálním dění ve společnosti. Existují příjemci, kteří zpravodajské obsahy akceptují tak, jak je jim prezentováno. Na základě informací, které se jsou jim nabízeny si vytvářejí názory, rozhodují se a jednají. Požadavek společensky zodpovědného jednání je tedy v oblasti zpravodajské informativní činnosti zvláště důležitý. Koncept zásad informační kvality Jörgena Westerståhla konstruuje v rámci normativní teorie médií kvalitativní standarty pro zpravodajskou oblast.¹²

Westerståhlův koncept nahlíží na produkci zpravodajských sdělení jako na celek. Předpokládá vědomé uskutečnění záměru na straně původce, není však primárně zaměřen na efekty dopadu sdělení. Koncept zásad informační kvality se zabývá typem a hodnotou informací, které jsou zprostředkovány verbálně, obrazově, zvukem, dále také zdroji informací a jejich využitím, prací s informacemi či řazením v periodiku.¹³

Koncept zásad informační kvality Jörgena Westerståhla pracuje s termínem objektivita zpravodajství a jejím výkladem. Informační kvalita, tedy objektivita, je tvořena dvěma faktory, a to faktorem faktučnosti a faktorem nestrannosti.¹⁴

¹¹ Jílek 2009, str. 57-58

¹² Jílek, Bednaříková a kol. 2015, str. 11-12

¹³ Jílek, Bednaříková a kol. 2015, str. 13

¹⁴ Tamtéž

2.1. Faktor faktičnosti

Faktor faktičnosti naplňují tři dílčí aspekty.

Prvním aspektem je aspekt pravdivosti. Té zle dosáhnout, pokud zpráva přesně označuje označovanou skutečnost. Žurnalista do ní (v rámci autorských úseků) nevkládá osobní komentáře a hodnocení události, o které informuje. Nevyvozuje závěry.¹⁵

Dalším aspektem je aspekt relevance. Ta je rozdělena na vnitřní a vnější. Vnitřní relevance se se týká práce s informacemi na úrovni sdělení, vnější relevance se pak týká práce s informacemi na úrovni celého média. S oběma typy relevance souvisí proporcionalita, tady prostor, který je věnován samotné události (souvisí s vnější relevancí) či jednotlivým aspektům události (souvisí s vnitřní relevancí).¹⁶

Posledním aspektem je informativnost. Jedná se srozumitelnost zpravodajského sdělení. Podstatou informativnosti je požadavek na takové zpracování sdělení, aby ho příjemce snadno zachytil, porozuměl mu a pochopil ho.¹⁷

2.2. Faktor nestrannosti

Naplnění faktoru nestrannosti podmiňují dva dílčí aspekty.

Prvním z nich je aspekt vyváženosti. Té lze dosáhnout, pokud žurnalista ve svých sděleních uvádí, pokud existují, protichůdné názory, pohledy na skutečnost o události, o které informuje, a to ve formou citací nebo parafrází. Protichůdným názorům a pohledům by měl být vyhraněn stejný poměr, prostor a forma. Musí být poskytnuty ve stejném nebo odpovídajícím čase.¹⁸

Druhým dílčím aspektem je aspekt neutrality. V širším slova smyslu můžeme za porušení považovat, „přistoupí-li autor k jakémukoliv subjektivnímu explicitnímu či implicitnímu hodnocení skutečnosti“¹⁹, dále vyjádření názorů nebo vyvozování závěrů. Tímto může dojít také k porušení aspektu pravdivosti.²⁰

¹⁵ Jílek, Bednaříková a kol. 2015, str. 13

¹⁶ Tamtéž

¹⁷ Tamtéž

¹⁸ Jílek, Bednaříková a kol. 2015, str. 13

¹⁹ Tamtéž

²⁰ Tamtéž

2.3. Zásady informační kvality a lexikální rovina

Koncept nahlíží na zpravodajskou produkci jako celek. Westerståhlův přístup předpokládá od původce vědomou realizaci intencí, není primárně zaměřen na efekty, které sdělení na straně příjemce způsobí a které závisí na sociokulturní charakteristice jednotlivce a mentálních schopnostech. Koncept není současně prvotně vztažený k jazykovému ztvárnění zpravodajských sdělení, zabývající se typem a hodnotou informací v nejširším smyslu, zdroji informací a jejich využitím ve sdělení či řazením sdělení v periodiku.

Základem zpravodajských sdělení je převod informací do jazykového znakového systému. Vzhledem k této skutečnosti lze ostatní znakové systémy považovat za doprovodné. Aplikace kvalitativních kritérií zásad informační kvality je na volbu výrazových prostředků všech rovin jazyka z pohledu vhodnosti jejich užití ve zpravodajství logická.²¹

Koncept zásad informační kvality se v případě vnitřní lingvistiky, tedy zvukové, morfologické, lexikální a syntaktické, vztahuje na žurnalistovy autorské úseky. Textové roviny se koncept týká v podobě tzv. objektivizačních textových komponentů formou citací, výpovědí dalších osob, které jsou do textu vkládány.²²

Je nutno upozornit na to, že lexikálních jazykových prostředků se netýkají všechny aspekty zásad informační kvality či jejich dílčí kritéria. Z faktoru faktičnosti se lexikálních prostředků týká aspekt informativnosti a aspekt pravdivosti, z něj pak konkrétně jen kritéria přesnosti a absence hodnocení. Kritérium úplnosti se k lexikálním prostředkům nevztahuje. Aspekt relevance také ne.

Z faktoru nestrannosti se k lexikálním prostředkům vztahuje aspekt neutrality, aspekt vyváženosti už však nikoli.²³

Jestliže v teoretické části mluvíme o porušení aspektu či jeho dílčího kritéria, jedná se o porušení potenciální. Jedna lexikální jednotka může rovněž porušit více aspektů informační kvality.

²¹ Jílek, Bednaříková a kol. 2015, str. 13

²² Jílek, Bednaříková a kol. 2015, str. 14

²³ Tamtéž

3. Aspekt pravdivosti

3.1. Kritérium přesnosti vyjádření

Kritérium přesnosti vyjádření se vztahuje k autorovi zpravodajských sdělení, který chce naplnit cíl informovat. Z pohledu přesnosti vyjádření je pro autora nezbytné, aby k označení faktu, které se k události vztahují, „používal přesné, konkrétní a určité pojmenovací jednotky“.²⁴

Dle Jílka by autor zpravodajských sdělení tedy měl volit lexikální jednotky tak, aby jednotlivé sémý, naplňující obsah jejich pojmu, korelovaly s jednotlivými podstatnými a určujícími znaky pojmenovávané skutečnosti.²⁵ Za vágní pak jsou označovány ty lexikální jednotky, které fakta, vztahující se k události, neoznačují přesně, konkrétně a určitě. Pro vágní jednotky jsou charakteristickými rysy neostrost a nevýraznost obsahu pojmu.²⁶

Kritérium přesnosti vyjádření porušují nepřesná pojmenování o obecným či zobecněným obsahem pojmu, pojmenování neurčitá a zástupná pojmenování.

3.1.1. Nepřesnost pojmenování spojená s obecností obsahu pojmu

Konkrétní pojmenovací jednotky jsou přesné a popisují skutečnost přímo. Opačnou skupinou k pojmenovacím jednotkám konkrétním jsou pak jednotky s obecným či zobecněným obsahem pojmu. Pojem je konkrétnější a přesnější, čím větší je počet jednotlivých sémů naplňující obsah pojmu. Naopak pojem je obecnější a méně přesný, pokud obsah pojmu naplňuje menší počet sémů.

Charakteristickým rysem jednotek s obecným či zobecněným obsahem pojmu je roztržštění jejich kontextové použitelnosti. Platí, že čím je větší kontextová použitelnost pojmů, tím více jsou neostře a vágní.²⁷

Jednotky s obecným, neostrým obsahem pojmu jsou abstraktní pojmenovací jednotky, které označují vlastnost (např. *obyčejný, mladý*), vztah (např. *hodnota, krása*) nebo stav (např. *zamilovanost, hněv*). Do této skupiny náleží také polysémnní zástupné pojmenovací jednotky. Ty vznikly přenosem pojmenování abstraktního na další abstraktní denotát (např. *mladý* →

²⁴ Jílek, Bednaříková a kol. 2015, str. 37

²⁵ Tamtéž

²⁶ Karlík, Nekula, Pleskalová 2002, str.521

²⁷ Jílek, Bednaříková a kol. 2015, str. 37

mládí). Patří zde také zástupné pojmenovací jednotky, které vznikly přenosem z konkrétních pojmenování (např. *metafora pomněnková barva, přirovnání oči jako pomněnka*).²⁸

Do skupiny nepřesných pojmenování patří dále pojmenovací jednotky se zobecněným obsahem pojmu, mezi které řadíme také terminologické jednotky.²⁹ Autor sdělení tyto jednotky často využívá při popisování jevů a souvislostí, které jsou abstraktní a složité, zvláště jevů společenských, technických či přírodních. „Termíny jsou součástí terminologických systémů daných vědních oborů. Jsou ze své podstaty přesné, jednoznačné a úplné a vyhovují požadavku přesnosti“.³⁰ Termíny podléhají definičnímu vymezení a jejich definiční rámce jsou komplexní, užívají dalších terminologických pojmů. Komplexnost definičního rámce reprezentuje rozsáhlé portfolio sému, které odrážejí jednotlivé znaky termínu.³¹

Pro užití termínů platí zásada, že by se ve zpravodajství či publicistice v užším slova smyslu, která je primární oblastí výskytu termínu, měly vyskytovat pouze v nezbytné míře. Ve zpravodajství by se pak měly vyskytovat opravdu jen minimálně, pokud se však v rámci zpravodajského sdělení objeví, musí být užity s odpovídajícím vymezením pojmu.³² (viz dále kap. 5. Aspekt informativnosti – 5.3. Termíny)

Pokud ve sdělení autor užije jednotku bez vymezení, je nutné ji chápat „jako zobecněný pojem s redukováným portfoliem sému, naplňující obsah pojmu“.³³ Obsah pojmu je pak využíván v intencích základního slovníkového vymezení jeho významu.³⁴ Dle Jílka je takto použitá jednotka nejen nekorektní, vágní, ve zpravodajském textu porušuje přesnost označení, dokonce ale může mít charakter hodnotící, persvazivní.³⁵

Jako příklad může být uvedena lexikální jednotka *demokracie*. V terminologickém užití je obsah pojmu konkretizován, je přesný a jednoznačný. U neterminologického užití je

²⁸ Jílek, Bednaříková a kol. 2015, str. 37-38

²⁹ Jílek, Bednaříková a kol. 2015, str. 38

³⁰ Tamtéž

³¹ Tamtéž

³² Tamtéž

³³ Tamtéž

³⁴ Tamtéž

³⁵ Tamtéž

naopak obsah pojmu redukovaný a vymezený portfoliem sémů, což je zřejmé z charakteristiky slovníkového výkladu jednotky.³⁶

Podle internetové jazykové příručky můžeme pojem *demokracie* chápat jako: „1.) vláda lidu prostřednictvím volených zástupců, 2.) princip rovnoprávného a společného rozhodování v kolektivu, 3.) sociální demokracie, 4.) demokratický stát“.³⁷

V neterminologickém užití se „pojem demokracie v důsledku redukce struktury sémů stává obecným, přesněji je zobecněný“.³⁸ Jestliže se tyto lexikální jednotky stanou v rámci slovtvorby základovým slovem pro nově vzniklou neterminologickou lexikální jednotku, dochází pak k přenosu zobecnělého obsahu pojmu. Jako příklad můžeme uvést např. jednotky *ne-, proti-, anti- demokratický*.³⁹

U terminologických jednotek může v kontextovém užití či ve vazbě na sdělný záměr původce sdělení dojít k účelové redukci sémů, zúžení obsahu původního komplexního pojmu, ale také již zobecnělého pojmu a k pragmaticky podmíněnému situačnímu užití pouze jejich části (užití některého sému jako dominantního). Na základě posunu pojmového významu vzniká významový odstín. Konkretizovaná jednotka je nepřesná a má hodnotící a persvazivní charakter.⁴⁰ Jako příklad můžeme uvést spojení *nedemokratické postupy*, které bylo použito v článku Babišem to nezačalo. Český populismus a Evropa.⁴¹ U spojení došlo k manipulativnímu posunu pojmového významu jednotky demokracie.⁴²

Příklady:

Lidové noviny (8.10. 2021) - U **mladých** strany selhávají

Blesk (1811. 2021) - **Starí** odešli, **mladí** o chalupu v kraji žitkovských bohyň neměli zájem

³⁶ Jílek, Bednaříková a kol. 2015, str. 39

³⁷ Internetová jazyková příručka [online]. [cit. 2022-06-12]. Dostupné z: <https://prirucka.ujc.cas.cz/?slovo=demokracie>

³⁸ Jílek, Bednaříková a kol. 2015, str. 39

³⁹ Tamtéž

⁴⁰ Tamtéž

⁴¹ Babišem to nezačalo. Český populismus a Evropa [online]. [cit. 2022-06-18]. Dostupné z:

<https://hlidacipes.org/adam-drda-babisem-to-nezacalo-cesky-populismus-a-evropa/>

⁴² Jílek, Bednaříková a kol. 2015, str. 40

3.1.2. Pojmenování zobecňující

„Lexikální jednotky mohou mít také charakter nekorektních zobecňujících pojmenování“.⁴³ Ovšem také jednotky s konkrétním obsahem pojmu mohou být užity v zobecňujících platnostech.

Jejich užití ve zpravodajských sděleních je považováno za příznakové, protože pojmenování zobecňující či pojmenování konkrétní v platnosti zobecňující neumožňuje přesné pojmenování skutečností.⁴⁴

O tom, zda je lexikální jednotka užitá v jedinečné platnosti, nebo v zobecňující platnosti, rozhoduje bezprostřední kontext neboli propoziční určenost pojmového významu. Jako bezprostřední kontext lze chápat akt propoziční, jehož cílem je identifikovat, zda je lexikální jednotka užitá v platnosti generalizující, nebo individualizující.⁴⁵

Jako příklad lexikální jednotky užitých v individualizující platnosti, můžeme uvést slovo *poslanec* ve formulacích *je poslancem* a *poslanci projednávali návrh zákona*. Ve zobecňující platnosti, vztahující se k třídě jedinců, použijeme lexikální jednotku *poslanec* a *volič*, ve formulacích *poslanec by měl respektovat svého voliče* a *poslanci by měli respektovat zájmy svých voličů*. Jako další příklad jednotky užitých v individualizující platnosti lze uvést slovo *cvokaři* ve formulaci *vyšetřovali mě cvokaři*, v platnosti zobecňující pak ve formulaci *cvokaři mají náročné povolání*.⁴⁶

Příklady: V analyzovaných titulcích jsme pojmenování zobecňující nenašli.

3.1.3. Pojmenování neurčitá

Pojmenovací jednotky označující jednotlivost mohou mít charakter určitý nebo neurčitý. Neurčitá pojmenování porušují přesnost označení, jsou vágní. Jejich užití ve zpravodajství považujeme za příznakové.⁴⁷

Neurčitost můžeme rozlišit na neurčitost kvalitativní, v rámci, které se z konkrétního označení živých bytostí, předmětů, míst, dějů, vlastností a vztahů se stávají nekonkrétní označení, a neurčitost kvantitativní, která se „týká nekonkrétního, vágního označení

⁴³ Jílek, Bednaříková a kol. 2015, str. 40

⁴⁴ Tamtéž

⁴⁵ Jílek, Bednaříková a kol. 2015, str. 40-41

⁴⁶ Tamtéž

⁴⁷ Jílek, Bednaříková a kol. 2015, str. 41

potenciálně většího, vyššího či menšího, nižšího či přibližně stejného množství, velikosti, rozsahu, míry živých bytostí, předmětů, míst, dějů, vlastností a vztahů“.⁴⁸

Dále rozlišujeme neurčitost inherentní a neurčitost adherentní. Inherentní neurčitost je přímá a není vázaná na bezprostřední kontext.⁴⁹ Neurčitost adherentní naopak „vyplývá z bezprostředního kontextu, propoziční určenosti pojmového významu“.⁵⁰

3.1.3.1. Pojmenování kvalitativně neurčitá

Pojmenování kvalitativně neurčitá mohou být inherentní i adherentní. Adherentní neurčitost se týká označení živých bytostí. V případě adherentní neurčitosti kvalitativní můžeme, v rámci bezprostředního kontextu, uvést formulaci *v okolí se pohyboval student/policista*. Ve formulaci myslíme nějakého, neurčitého, blíže neidentifikovatelného studenta či policistu.⁵¹

Dalším příkladem může být užití schematizovaných užití činitelských či konatelských podstatných jmen k uvození parafráze, kde tato podstatná jména představují pojmenování v individuální platnosti. Jako příklad můžeme uvést lexikální jednotky *ekonom(ové)*, *lekář(i)* či *učitel(é)* a k těmto pojům nadřazená obecná slova, např. *expert(i)* či *odborník(ci)*. Jako příklad parafráze můžeme uvést „Podle názoru ekonomů/lékařů/učitelů dojde k...“ Často však jde o průnik vyjádření jednotlivců a užití substantiva v množném čísle.⁵² Tato označení se v žurnalistických textech používají bez bezprostředního kontextového zapojení. Jejich upřesnění je však možné, proto tyto jednotky řadíme k pojmenováním adherentně neurčitým.⁵³

Inherentně kvalitativní neurčitost, která označuje živé bytosti, předměty, místa, děje, vlastnosti a vztahy umožňují vyjádřit prostředky, mezi které náleží přídavná jména s neurčitým pojmovým významem (např. *jistý*, *libovolný*), neurčitá zájmena (např. *bůhvíkdó*, *kdo*), neurčitá příslovce (např. *jaksi*, *nějak*) a vytýkací příslovce (např. *zabývá se zejména/zvlášt'...*), modální částice (např. *asi*, *možná*), dále pak zástupná pojmenování polysémní (např. metafora *čelo*) a zástupná pojmenování frazeologická (např. *chodil sem*

⁴⁸ Tamtéž

⁴⁹ Tamtéž

⁵⁰ Tamtéž

⁵¹ Tamtéž

⁵² Jílek, Bednaříková a kol. 2015, str. 42

⁵³ Tamtéž

a tam). Můžeme zde také zařadit multiverbizovaná pojmenování (např. *sportovní kruhy*). Tyto jednotky označují nespécifikované portfolio osob (např. fanoušci, sportovci).⁵⁴

3.1.3.2. *Pojmenování kvantitativně neurčitá*

Příkladem adherentní neurčitosti kvantitativní v rámci bezprostředního kontextu může být formulace „*V letošním roce bylo na úřadech práce registrováno k 1. lednu méně/více nezaměstnaných než v loňském roce.*“⁵⁵ Příslovce ve formulaci „obsahují sém neurčitého množství velikosti, rozsahu a míry, mají současně hodnotící charakter, neodrážejí podstatné věcné a určující znaky pojmenovávané skutečnosti“.⁵⁶

Inherentně kvantitativní neurčitá pojmenování živých bytostí, předmětů, míst, dějů, vlastností a vztahů umožňují vyjádřit podstatná jména neurčitě označující množství (např. *skupina(y)*, *dav(y)*), přídavná jména obsahující měrové hodnocení (např. *krátký*, *dlouhý*), neurčitá zájmena (např. *málokdo*, *všechn*) či určité číslovky vyjadřující přibližnost (např. *zúčastnily se – desítky, stovky, tisíce*), příslovce míry a příslovce v pozici člověka (např. *asi, až, mnoho*).⁵⁷

Tyto jednotky obsahují kromě prostředků, které obsahují pouze sém určitého množství, velikosti, rozsahu a míry, také prostředky, které vyjadřují intenzitu neurčitého množství, velikosti, rozsahu a míry.⁵⁸

„Přítomnost kvantitativního sému intenzity zřetelně vystupuje při srovnání pojmenování, které jej obsahuje, s dominantou synonymního pole či odpovídajícím opisem pojmového významu“.⁵⁹

Mezi neurčitá pojmenování se sém intenzity, množství, velikosti, rozsahu a míry náleží také expresivní a nociální lexikální jednotky, např. *dítě-děťátko*, *okno-okénko*, *stůl-stoleček*.⁶⁰ Mezi pojmenování neurčitá se sém míry náleží „expresivní lexikální jednotky

⁵⁴ Jílek, Bednaříková a kol. 2015, str. 43

⁵⁵ Jílek, Bednaříková a kol. 2015, str. 42-43

⁵⁶ Tamtéž

⁵⁷ Jílek, Bednaříková a kol. 2015, str. 43-44

⁵⁸ Jílek, Bednaříková a kol. 2015, str. 44

⁵⁹ Jílek, Bednaříková a kol. 2015, str. 44

⁶⁰ Tamtéž

hodnotící, které jsou schopné intenzifikovat míru kladného/záporného hodnocení“.⁶¹ Je nutno zmínit, že ne každý uživatel jazyk musí pojmenování jako intenzifikační interpretovat.⁶²

Do této skupiny náleží jednotky přímé nominance (např. *hloupý člověk – trouba, pitomec; hezký, pěkný – (pře)nádherný, krásný*). Dále metaforické a metonymické jednotky (např. *sucho/suché místo – sahara* (= potenciálně velmi sucho / suché místo), frazeologické jednotky (např. *hloupý člověk – komu není šůry dávno, v apatyce nekoupi*; = potenciálně velmi hloupý, tupý, pitomý člověk nebo oklamat – *utáhnout na vařené nudli*; = potenciálně snadno oklamat). V rámci frazeologických jednotek poté lexikalizovaná přirovnání (např. *je neopálený – je bílý jako sýr*; = potenciálně je zcela neopálený) a nakonec nelexikalizovaná či aktualizovaná přirovnání, např. *pracuje – dře jako magor* (= potenciálně velmi pracuje, pracuje příliš, neúměrně dlouho).⁶³

„Některé lexikální jednotky mohou současně obsahovat sém množství, velikosti, rozsahu a sém míry pozitivního/negativního hodnocení“. Např. *kapr – kapřísko* (= velký kapr / sém velikosti / ale také krásný kapr / sém míry pozitivního hodnocení).⁶⁴

K neurčitým pojmenováním, která obsahují sém míry, mohou být i taková pojmenování, kdy je intenzifikace dosaženo opakováním lexikálních jednotek (např. *chodil a chodil, pravda pravdoucí*), opakováním synonymních výrazů (např. *odmítal, namítal, nesouhlasil*) či rektifikací (např. *ne odporoval, (přímo) odmítal*). Podobný charakter mají výrazy v platnosti zdůrazňujících částic (např. *ale (to je ale rozum), mi (to je mi nerozum)*). Náleží sem také pojmenování hyperbolizovaná, která jsou založená na užití nápadných a výrazných podstatných jmen (např. *hora, kopec problémů*), konkrétních číslovek (např. *milion / tisíce divodů / výmluv*), přídavných jmen (např. *celý, dokonalý*) a hyperbolických frazémů (např. *tisíceré díky*).⁶⁵

⁶¹ Tamtéž

⁶² Tamtéž

⁶³ Jílek, Bednaříková a kol. 2015, str. 44-45

⁶⁴ Jílek, Bednaříková a kol. 2015, str. 45

⁶⁵ Tamtéž

Sém míry obsahuje také synestézie, přenášející vlastnosti náležící smyslovému vnímání. Příkladem může být *ostrý zvuk*. Není zde jasná míra vlastnosti a příjemce nemusí být schopen určit, jestli se jedná o dobrý nebo nadstandardně dobrý zvuk.⁶⁶

Příklady:

Adherentní neurčitost

Právo (1.10. 2021) – **Praktici** radí, jak postupovat při domácí léčbě covidu

Aha! (7.10. 2021) - **Odborníci** čekají zlou chřipku

Inherentní neurčitost

Mladá fronta DNES (4.10. 2021) - Pyrotechnici zlikvidovali **desítky** granátů

Lidové noviny (6.10. 2021) - Žáci se po covidu zhoršili **asi** ve dvou třetinách škol

3.1.3.3 Situačně podmíněná neurčitost

Tato neurčitost vyplývá z užití situačně (široce kontextového) nevhodného hyperonymního pojmenování.⁶⁷ Nastává tehdy, pokud „původce sdělení zvolí sice určitou pojmenovací jednotku monosémní či polysémní, která je ovšem v rámci komplexního sémantického pole pro danou výpovědní situaci nevhodná, hyperonymní, nadřazená.“⁶⁸ Původce sdělení tedy použije pojmenovací jednotku obecnější, přičemž by měl užít jednotku konkrétnější. Popisovaná skutečnost je z formálního hlediska pojmenována správně, není však popsána konkrétně, a má tedy potenciál porušit koncept zásad informační kvality.⁶⁹

Jako příklad můžeme uvést plně lexikalizované zástupné polysémní pojmenovací jednotky v publicistickém užití, které nahrazují konkrétní označení osob či kolektivních orgánů.⁷⁰ Tyto jednotky „jsou ve své podstatě nadřazené konkrétním pojmenovacím jednotkám v rámci vertikální struktury sémantického pole“.⁷¹ Jako příklad můžeme uvést slovo *Hrad*, a to ve formulaci *Hrad vyjádřil nesouhlas*. Dále např. slovo *Berlín* ve formulaci *Berlín vyjádřil nesouhlas* nebo např. *magistrát rozhodl*.⁷²

⁶⁶ Tamtéž

⁶⁷ Jílek, Bednaříková a kol. 2015, str. 41

⁶⁸ Jílek, Bednaříková a kol. 2015, str. 46

⁶⁹ Tamtéž

⁷⁰ Tamtéž

⁷¹ Tamtéž

⁷² Tamtéž

Příklady:

Mladá fronta DNES (9.-10. 10. 2021) - **Kreml** gratuloval odpůrci k Nobelově ceně

Aha! (7.10. 2021) - **Ústavní soud** potvrdil 6 let basy

3.1.4. Nepřesnost zástupných pojmenování

Mezi zástupná pojmenování řadíme jednotky motivované částečnou shodou vnějších znaků, tedy metafory, personifikace, synestézie a hyperboly, dále idiomy, frazeologismy, lexikalizovaná přirovnání a přirovnání nelexikalizovaná. Dále se jedná o jednotky motivované částečnou vnitřní souvislostí znaků, tedy metonymie.⁷³

Určení příslušnosti některých vyčleňovaných tropů je problematické, z pohledu lexikologie jde o hraniční jevy. Do této kategorie řadíme eufemismy, dysfemismy, ironii a antiironii.⁷⁴

Z principu zástupnosti pojmenování „vyplývá potenciál přibližnosti, nepřesnosti, vágnosti pojmenování reality při užití zástupné lexikální jednotky ve sdělení“.⁷⁵ To, že se nejedná o zástupnou jednotku však nemůžeme vyvodit z pouhého faktu. O tom, zda je pojmenování přesné či nepřesné, „rozhoduje, zda má zástupná jednotka pouze jeden jednoznačný pojmový význam“.⁷⁶ Pokud toto platí a současně platí také to, že se jedná o konkrétní určité označení, je pojmenování přesné. K identifikaci neurčitých a obecných zástupných pojmenování je „využito konfrontace se synonymními přímými pojmenovacími jednotky, případně s metajazykovým opisem“. Metajazykový opis či synonymita jsou zásadní pro identifikaci porušení přesnosti.⁷⁷

„Pokud má zástupná pojmenovací jednotka ve vztahu k lexikální jednotce, která umožňuje přímé konkrétní (ne obecné), individualizované určité označení reality, charakter neideografického synonyma⁷⁸, má tato zástupná jednotka charakter přesného označení reality“.⁷⁹ Pokud takové synonymum neexistuje, užívá se metajazykový opis. Jednotka má

⁷³ Jílek, Bednaříková a kol. 2015, str. 47

⁷⁴ Jílek, Bednaříková a kol. 2015, str. 48

⁷⁵ Tamtéž

⁷⁶ Tamtéž

⁷⁷ Tamtéž

⁷⁸ Ideografické synonymum je synonymum, které se liší v denotaci a současně v distribuci (má různá kontextová užití). (Jílek, Bednaříková a kol. 2015, str. 48)

⁷⁹ Jílek, Bednaříková a kol. 2015, str. 48

charakter přesného označení tehdy, pokud z metajazykového opisu obsahu pojmu vyplývá schopnost označit pouze jednu skutečnost.⁸⁰

„Zástupné pojmenovací jednotky mohou být nepřesné v důsledku posunu či rozšíření pojmového významu“.⁸¹ Tyto jednotky obsahují potenciální pojmový význam. To znamená, že mohou být použity k označení sice relativně blízkých, současně však neidentických různých skutečností. Jedná se o variety pojmového významu, přesněji významové odstíny, které jsou pak přítomny ve výpovědi.⁸²

„Zástupnou jednotku s významovými odstíny lze identifikovat a základě konfrontace obsahu pojmů dvou a více demografických synonym, jež je možné v dané výpovědi využít jako náhradu zástupné pojmenovací jednotky, a dvou a více metajazykových opisů pojmů sice relativně blízkých, ovšem neidentických, jež vyplývají z užití zástupné jednotky“.⁸³

3.1.4.1. Frazologismy

„Frazologií celkově nazýváme soubor ustálených spojení slov“.⁸⁴ Základní podmínkou frazeologismů je ustálenost. Projevuje se nezaměnitelností jejich slovního obsazení. U těchto jednotek totiž nelze význam vyvodit z jednotlivých složek. Slova ztrácejí svůj původní význam a nabývají významu nového.⁸⁵

Frazeologismy, které mají podobu „hotové promluvy větné či nadvětné a nemají pojmový význam konkrétní, nepředstavují synonymní alternativu k označení jedinečné skutečnosti“.⁸⁶

Tato zástupná pojmenování jsou specifickou skupinou, která je obecným pojmenováním blízka.⁸⁷

Dle Jílka můžeme rozlišovat frazémy na větné, nevětné a přechodné mezi větnými a nevětnými. Větné frazémy mohou mít podobu věty či celého souvětí. Do této skupiny patří pořekadla, přísloví, pranostiky a slova okřídlená. Příkladem může být pořekadlo *dočkej času*

⁸⁰ Tamtéž

⁸¹ Jílek, Bednaříková a kol. 2015, str. 49

⁸² Tamtéž

⁸³ Tamtéž

⁸⁴ Bečka 1992, str. 78

⁸⁵ Jílek 2005, str. 74

⁸⁶ Jílek, Bednaříková a kol. 2015, str. 50

⁸⁷ Tamtéž

jako husa klasu, přísloví jak si kdo ustele, tak si i lehne, pranostika Lucie noci upije či okřídlené slovo *veni, vidi, vici*. Mezi přechodné frazémy řadíme rčení. Jako příklad rčení lze uvést *dělat z komára velblouda* či *teče mu voda do bot*.⁸⁸

Zejména o frazémy nevětné se pak jedná v případě nepřesnosti zástupných pojmenovacích jednotek, kde je nepřesnost v důsledku přítomnosti významového odstínu. Ty je nutné konfrontovat se synonymním označením. Příkladem může být frazeologismus *být jako vosk*. Ten se vyskytuje v pojmovém významu materiálním (být měkký) i v pojmovém významu týkající se člověka (být poddajný). Oba významy od sebe lze odlišit.⁸⁹ Mezi frazémy nevětné řadíme rovněž ustálená spojení, např. *dřít jako mezek* či *hluchý jak poleno*.⁹⁰

Jako příklad polysémní jednotky s významovým odstínem můžeme uvést např. metaforu *donchuan* (svůdník, záletník) či *lišák* (o člověku).⁹¹

K identifikaci frazému a rovněž i idiomů byl použit Slovník české frazeologie a idiomatiky SČFI.

Příklady:

Blesk (18.10. 2021) - Proč je Česko **vzhůru nohama**?

Lidové noviny (1. 10. 2021) - Pražské zácpy **dělají vrásky** i tajným službám

3.1.4.2. Idiomy

Tyto jednotky jsou od frazeologismů oddělovány. V idiomech se objevují tzv. monokolokabilní prvky, tedy takové, které se mimo tato spojení nevyskytují. Jedná se o různé reliktní tvary slova a slova, která se v běžné slovní zásobě už nevyskytují. Jako příklad lze uvést spojení *mít kouska rozumu, myši mají pré* či *na jedno brdo*.⁹²

⁸⁸ Jílek 2005, str. 74-75

⁸⁹ Jílek, Bednaříková a kol. 2015, str. 51

⁹⁰ Jílek 2005, str. 74

⁹¹ Jílek, Bednaříková a kol. 2015, str. 52

⁹² Jílek 2005, str. 75

Příklady:

V analyzovaných titulcích jsem idiomy nenašli

3.1.4.3. Nepřesnost nelexikalizovaných zástupných pojmenování

Nelexikalizovaná zástupná pojmenování jsou příležitostná pojmenování, která se obvykle nezačlenila do lexikálního systému.⁹³ „Jejich užití je jednorázové, případně opakované, ovšem časově omezené.“⁹⁴

Příčinou nepřesnosti je neohraňčenost, ustálenost, vágnost obsahu pojmu ve vědomí uživatele jazyka. Ve vědomí uživatelů jazyka se odlišnosti projevují na straně příjemce, a to v různosti interpretace výpovědi, které tyto jednotky obsahují.⁹⁵

Příkladem nelexikalizované polysémní jednotky může být např. okazionální metafora *odklonit* (ve smyslu odklonit peníze) či okazionální metonymie *čunkovat* (vycházející z příjmení J. Čunka, politika KDU-ČSL).⁹⁶

Nepřesnost se vyskytuje také u nelexikalizovaných či aktualizovaných přirovnání. Jako příklad lze uvést nelexikalizované přirovnání „jako by mi spadly klíče do kanálu“ (byla jsem nepříjemně překvapená/zaskočená/znechucená), kdy význam vychází z kontextu.⁹⁷

3.1.5. Nepřesnost v důsledku chybné volby lexikální jednotky

Dle Jílka se autor sdělení může v důsledku nedostatečné věcné kompetence, rovněž její úplné absence, čili věcné neznalosti, případně nedostatečné jazykové kompetence, čili neznalosti sémantické, dopustit prostých chyb při označení skutečnosti.⁹⁸ Mezi častý problém můžeme řadit nevhodnou volbu částečného synonyma, také ale užití paronyma. Jako příklad může být uvedena záměna předložky *kvůli* s předložkou *díky*. Předložka *kvůli* vyjadřuje důvod či účel, předložka *díky* pak příčinu.⁹⁹

⁹³ Jílek, Bednaříková a kol. 2015, str. 52-53

⁹⁴ Tamtéž

⁹⁵ Tamtéž

⁹⁶ Jílek, Bednaříková a kol. 2015, str. 53-54

⁹⁷ Jílek, Bednaříková a kol. 2015, str. 54

⁹⁸ Jílek, Bednaříková a kol. 2015, str. 57

⁹⁹ Tamtéž

Příklady:

V analyzovaných titulcích jsem žádný příklad nepřesnosti v důsledku chybné lexikální jednotky neobjevili.

3.2. Kritérium absence hodnocení

Smyslem kritérií absence hodnocení je ten, aby sdělení nenaplňovalo jinou než informativní či dokumentární činnost. To znamená, že do sdělení by neměly proniknout výpovědi či úseky sdělení naplňující funkce typické pro dílčí stylovou oblast publicistickou v užším slova smyslu. Mezi tyto funkce řadíme funkce persvazivní, získávací a edukativní.¹⁰⁰

3.2.1. Hodnotící lexikální jednotky

Hodnotící lexikální jednotky obsahují kromě denotativních sémů také sém hodnocení. Sém hodnocení může být kladný či záporný (např. chytrý vs. hloupý).¹⁰¹ Nejedná se o „označení odrážející podstatné věcné a určující znaky skutečnosti“.¹⁰² Sém hodnocení může být kvalitativní (chytrý, hloupý) nebo sém neurčitého množství, velikosti, rozsahu a míry, tedy stejně jako u adherentně kvantitativně neurčitých příslovce míry.¹⁰³ (viz výše kap. 4.1.3.2 Pojmenování kvantitativně neurčitá)

Původci sdělení umožňují hodnotící lexikální jednotky vyjádřit názor či zaujmout stanovisko, do sdělení tedy proniká subjektivita. Ve zpravodajství je přítomnost hodnocení příznaková a je identifikována jako porušení aspektu pravdivosti. Hodnocení totiž přímo nevyovídá o skutečnosti, tataž skutečnost navíc může potencionálně být hodnocena různými autory. Užitím hodnotícího lexika je do výpovědi zařazeno stručné tvrzení, které příjemce nemusí rozlišit od konstatování faktu, a následně ho tedy přijmout a interpretovat jako informaci.¹⁰⁴

Efekt hodnotícího lexika může být posílen v tom případě, že autor užije jednotek lexikálně příznakových, zejména expresivních, v širším chápání pak aktualizáčních, „jako podpůrného prostředku hodnocení, případně jako přímého nosiče hodnocení.“¹⁰⁵

¹⁰⁰ Jílek, Bednařiková a kol. 2015, str. 58

¹⁰¹ Jílek, Bednařiková a kol. 2015, str. 58

¹⁰² Tamtéž

¹⁰³ Tamtéž

¹⁰⁴ Tamtéž

¹⁰⁵ Tamtéž

Za porušení kritéria absence hodnocení nepovažujeme ve zpravodajství užití jednotek původně hodnotících, které nabyly charakteru termínu. Tyto terminologické jednotky prošly procesem terminologizace, „ve kterém ztratily veškeré příznaky, tedy i příznak hodnotící, získaly charakter označení, jež přesně a jednoznačně odráží věcné a určující znaky pojmenovávané skutečnosti.“¹⁰⁶ Jako příklad lze uvést formulaci *zadržen byl pachatel trestného činu*.¹⁰⁷

Příklady:

Lidové noviny (7.10. 2021) - **Nepříjemnému** pronásledování čelí nezletilí hlavně kvůli sociálním sítím

Právo (1.10. 2021) - **Něžný** básník Jiří Suchý slaví devadesát

3.2.2. Hodnocení jako důsledek nenáležitého užití lexikální jednotky

Nenáležité užití lexikální jednotky je specifický typ hodnocení, ve kterém je jednotka „užita ve vztahu k bezprostřednímu kontextu zřetelně nenáležitě z hlediska věcného významu, spoluvýznamu či lexikálního příznaku“.¹⁰⁸ Jedná se o součást expresivity kontextové, která „je založena na kontrastu způsobeném užitím výrazových prostředků, jež nedopovídají kontextu svým věcným významem, případně svou pragmatickou charakteristikou“.¹⁰⁹ (viz dále kap. 6.1.3 Kontextová expresivita)

Užití jednotek, které nejsou lexikálně příznakové, avšak jsou nenáležitě užity „v důsledku zřetelného rozporu pojmového významu s označovanou skutečností, přičemž rozpor je zjevný z bezprostředního kontextu“¹¹⁰, má potenciál porušit kritérium absence hodnocení. Např. *Předložil své třístránkové dílo*.¹¹¹

Potenciál porušení absence hodnocení může být přítomen také užitím jednotek, které sice jsou v souladu s označovanou skutečností, ovšem jsou nenáležité v důsledku přítomnosti stylové konotace, případně v důsledku kombinace stylové konotace s časovou

¹⁰⁶ Jílek, Bednaříková a kol. 2015, str. 59

¹⁰⁷ Tamtéž

¹⁰⁸ Jílek, Bednaříková a kol. 2015, str. 59

¹⁰⁹ Tamtéž

¹¹⁰ Jílek, Bednaříková a kol. 2015, str. 60

¹¹¹ Tamtéž

charakteristikou“.¹¹² Tyto jednotky obsahují v sémantické struktuře stylém knižní (zejména zastaralé archaismy), poetický a hovorový. Příkladem může být jednotka *jazykozpyt*. V odpovídajících kontextu, pokud je výpověď vztažená k minulosti, nemá jednotka hodnotící charakter, např. *Lingvistika byla dříve nazývaná jazykozpyt*. Naopak, pokud je jednotka užitá v kontextu, který se vztahuje ke skutečnosti, není v souladu, např. *Dnešní jazykozpytci si nevědí rady*.¹¹³

K porušení dochází také v případě kombinací dvou předchozích příkladů. Autor může využít nejen „rozporu pojmového významu s označovanou skutečností, ale také rozporu mezi stylovým charakterem sdělení a stylovým příznakem lexikální jednotky“, popřípadě mezi časovým příznakem lexikální jednotky“.¹¹⁴ Jako příklad lze uvést slovo *zbrojnoš* ve formulaci *Dostavili se zbrojnoši ze zásahové jednotky* či spojení *stokilová laň* využívající hodnotícího expresiva.¹¹⁵

Příklady:

V analyzovaných titulcích jsme nenašli příklad hodnocení jako důsledku nenáležitého užití lexikální jednotky.

3.2.3. Hodnotící charakter frazeologismů

„Sém hodnocení je součástí všech větných a přechodových frazémů, včetně přirovnání.“¹¹⁶ Mohou mít tedy potenciál porušení absence hodnocení. Jde o důsledek toho, že tyto frazeologismy vznikají buď „jako obrazné zobecnění opakujících se skutečností, případně jsou analogií ke skutečnosti, tedy představují připodobnění, a to v případě pranostik, rčení či pořekadel, nebo vznikají zobecněním sociokulturních standardů či významných dějinných události či literárních dějů, v tomto případě se jedná o přísloví jako průpovědi s mravním, etickým ponaučením“.¹¹⁷

V případě větných a nadvětných frazémů může být jejich hodnotící charakter, zobecnění skutečnosti či připodobnění, důsledkem skutečnosti obsažení potenciálního

¹¹² Tamtéž

¹¹³ Tamtéž

¹¹⁴ Jílek, Bednaříková a kol. 2015, str. 60-61

¹¹⁵ Tamtéž

¹¹⁶ Jílek, Bednaříková a kol. 2015, str. 61-62

¹¹⁷ Tamtéž

pojmového významu či přítomnosti významového odstínu. Totéž platí pro nevětné frazeologismy.¹¹⁸ (viz výše kap. 4.1.4.1.1 Frazeologismy

Příklady:

Blesk (18.10. 2021) - Proč je Česko **vzhůru nohama**?

Lidové noviny (1. 10. 2021) - Pražské zácpy **dělají vrásky** i tajným službám

4. Aspekt informativnosti

Aspekt informativnosti je dalším z aspektů, který naplňuje faktor faktičnosti. Požadavek informativnosti předpokládá, že autor sdělení zpracuje tak, aby mu příjemce mohl snadno porozumět a pochopit.¹¹⁹

Důsledkem může být zúžení spektra lexikálních jednotek, vynechání méně frekventovaných či aktualizovaných prostředků, např. aktuální metafory, frazeologismy, termíny a terminologická spojení, která nejsou vysvětlená, neologismy či slangismy.¹²⁰

Podle Jílka dochází k porušení aspektu informativnosti ze dvou příčin. První příčinou je nedostatečná věcná či jazyková kompetence autora sdělení, který se v důsledku toho dopouští chyb při označení skutečnosti. Druhou příčinou je sledování jiného než informativního záměru ze strany původce či mediální instituce, tedy volba může potenciálně manipulativní, např. užitím internacionálního terminologického lexika zobecnělého.¹²¹

Informativnost porušuje lexikum, které za běžných okolností stojí mimo běžnou aktivní a pasivní slovní zásobu.¹²² Uživatelé jazyka pojmenování „neznají, případně je zaznamenali, ale neznají jejich pojmový význam.“¹²³ Mezi hlavní rysy lexikálních jednotek stojící mimo běžnou aktivní a pasivní slovní zásobu je nízká četnost výskytu.¹²⁴

V této práci byl pro identifikaci jednotek s nízkou četností použit Český národní korpus. Zde byl potenciál porušení aspektu informativnosti lexikálních jednotek ověřován.

¹¹⁸ Jílek, Bednaříková a kol. 2015, str. 62

¹¹⁹ Jílek, Bednaříková a kol. 2015, str. 64

¹²⁰ Jílek 2005, str. 59

¹²¹ Jílek, Bednaříková a kol. 2015, str. 64

¹²² Tamtéž

¹²³ Tamtéž

¹²⁴ Tamtéž

K identifikaci jednotek s nízkou četností byl použit veřejný dotaz v Českém národním korpusu. Konkrétně byl použit SYN verze 10, který vznikl v roce 2022, a proto byl pro práci právě jako nejnovější zvolen.

Korpus SYN verze 10 zahrnuje všechny doposud publikované korpusy SYN2000, SYN2005, SYN2006PUB, SYN2009PUB, SYN2010, SYN2013PUB, SYN2015 a SYN2020. Jeho součástí je však rovněž publicistika z let 2010-2019 a dosud nezveřejněná publicistika z roku 2020.¹²⁵

Výskyt jednotek v korpusu je průměrně přepočítáván k počtu výskytu sledované jednotky nebo slova v hypotetickém textu/korpusu o délce 1 milión slov. Jedná se tedy o počet výskytů na jeden milión slov.¹²⁶

V publikaci *Jazykové prostředky s potenciálem porušit normu v oblasti mediálního zpravodajství* vytvořili Jílek a Bednaříková kritérium pro zjištění potenciálu v Českém národním korpusu. Autoři stanovili horní hranici pro zachycených průměrných počtů výskytů lexikálních jednotek, u kterých z jejich charakteristiky vyplývá omezená srozumitelnost pro příjemce, v Českém národním korpusu, a to konkrétně ve spojených korpusech řady SYN, při omezení na korpus SYN2010 a SYN 2013pub.¹²⁷

Autoři touto metodou stanovili kritérium pro výskyt v korpusu do výše 1,5, včetně, a při zaokrouhlení setin výskytu dolů. Jednotkám, které mají potenciál porušit aspekt informativnosti lze tedy přisoudit v tom případě, že je průměrný počet výskytů jednotky v korpusu o této stanovené hranice. Pro tuto práci je hranice stanovena stejná, a to z toho důvodu, že taxonomie lexikálních prostředků vychází právě z této publikace.

Korpusu je využíváno pro identifikaci potenciálně nesrozumitelných jednotek, a to jednotek s časovým příznakem (archaismy, historismy, neologismy), jednotek internacionálních, jednotek vymezených územně (dialektismy, regionalismy) nebo vazbou na specifické sféry podle sociální i profesní příslušnosti (slangismy, argotismy), případně jednotek, které obsahují stylový konotační sém (knižní slova, termíny). Příslušnost jednotek

¹²⁵ Korpus SYN verze 10 [online]. [cit. 2022-06-12]. Dostupné z: <https://wiki.korpus.cz/doku.php/cnk:syn:verze10>

¹²⁶ Jílek, Bednaříková a kol. 2015, str. 64

¹²⁷ Tamtéž

k odpovídajícím typům příznaku byla zjišťována v SSČJ. Výskyt v korpusu SYN verze 10 je uveden v závorkách za příklady.

4.1. Lexikum s časovým příznakem

4.1.1. Archaismy a historismy

Podle míry zastarání se archaismy dělí na dvě skupiny. První skupinou jsou lexikální jednotky zastarávající. Mezi ně patří takové jednotky, které se postupně přestávají užívat a jsou srozumitelné pro starší uživatele jazyka, kteří se s nimi seznámili v průběhu života a užívali je. Druhou skupinu pak tvoří lexikální jednotky zastaralé. Mezi ty řadíme takové jednotky, které nejsou uživateli jazyka používány vůbec.¹²⁸

Mezi jednotky zastarávající náleží např. slovo *almara* (0,56) či *truhlice* (0,46). Mezi jednotky zastaralé pak např. *bradýř* (0,03) či *chmelovina* (0,03).¹²⁹ „Archaismy porušují informativnost vždy.“¹³⁰

Příklady:

V analyzovaných titulcích jsme žádné archaismy nenašli.

Jako historismy označujeme slova označující věci, jevy a poměry, které jsou již zaniklé.¹³¹ Tyto jednotky souvisí s věcnými kompetencemi jedince, které nabyt v procesu vzdělání či na základě zkušeností. Historismy jsou vázané na označovanou skutečnost, která už se ve společnosti, v důsledku společenského či technologického vývoje, nevyskytuje.¹³² Historismy mají potenciál porušit informační kvalitu tehdy, pokud není v bezprostředním kontextu vymezen obsah pojmu, ve velké míře naplňují také funkci termínů.¹³³

Příkladem může být např. slovo *halapartna* (0,21) či *denár* (0,31).¹³⁴

Příklady:

V analyzovaných titulcích jsme žádné historismy nenašli.

4.1.2. Neologismy

U vzniku neologismů jde o věcnou potřebu pojmenovat nové skutečnosti, především pak v odborné a prostě sdělovací oblasti. Vznik těchto lexikálních jednotek souvisí se záměrem vytvořit neotřelá pojmenování.¹³⁵

¹²⁸ Jílek, Bednaříková a kol. 2015, str. 65

¹²⁹ Jílek 2005, str. 20

¹³⁰ Jílek, Bednaříková a kol. 2015, str. 66

¹³¹ Hauser 1980, str. 42

¹³² Jílek, Bednaříková a kol. 2015, str. 65

¹³³ Jílek, Bednaříková a kol. 2015, str. 65-66

¹³⁴ Hauser 1980, str. 42

¹³⁵ Jílek, Bednaříková a kol. 2015, str. 66

Označení slova jako neologismu je závislé na společenských podmínkách a hodnocení. Z pohledu jazykového je zde možnost vřazení slova do slovní zásoby ovlivněná potřebností v jazykovém systému. Přestože přesné vymezení neologismů je tedy obtížné, hranice mezi těmito jednotkami a slovy neutrálními může být plynulá, můžeme za neologismy označit takové jednotky, které doposud nebyly součástí lexikální zásoby, avšak mají možnost stát se jí.¹³⁶

Do neologismů v širším pojetí jsou zahrnuty ty jednotky, které se nedostanou do obecného užívání a nestanou se součástí lexikálního systému.¹³⁷ Řadíme sem pojmenování okazionální, tedy neologismy neperspektivní, které se nestaly součástí aktivní zásoby. Dále pak aktualizované frazeologismy a nelexikované fráze (např. *člověk člověku člověkem*/0,00) a autorská pojmenování (např. *pábitel*/0,29).¹³⁸ U okazionalizmu vyplývá porušení z jejich jednorázového užití.¹³⁹ Lze uvést např. *alkoholizovat* (0,00) nebo *čunkiáda* (0,03).

Hauser neologismy dělí na neologismy původu domácího a cizího. Podle způsobu jejich utváření rozlišuje neologismy slovotvorné, souslovné, neologismy frazeologické a sémantické.¹⁴⁰

Pro hodnocení srozumitelnosti u některých neologismů nestačí sledovat pouze formální příznak novosti, který je indikován četností výskytu. U části neologismů musí být zohledněna specifická kritéria.¹⁴¹

U slovotvorných neologismů je nutné sledovat složení celého slova, tedy formant i kořenné slovo. V případě, že je kořenné slovo plně lexikalizované, nemá neologismus potenciál porušit informativnost. Jako příklad lze uvést slovotvorný neologismus *protilidovecký*, kde je základové slovo *lidovec*, jako označení člena politické strany KDÚ-ČSL, plně lexikalizované (četnost výskytu je 28,99). Z kompozit, která mezi slovotvorné neologismy patří, můžeme jako příklad kompozita, které nemá potenciál porušit informační kvalitu uvést slovo *videokonference*, u kterého je četnost výskytu 1,05, četnost výskytu

¹³⁶ Hauser 1980, str. 44

¹³⁷ Jílek 2005, str. 21

¹³⁸ Jílek, Bednaříková a kol. 2015, str. 66

¹³⁹ Tamtéž

¹⁴⁰ Hauser 1980, str. 46-47

¹⁴¹ Jílek, Bednaříková a kol. 2015, str. 66

internacionálních komponentů je ovšem vyšší než 1,5 včetně (u komponentu video – 39,34; u komponentu konference – 69,64).¹⁴²

Neologismy souslovné jsou často tvořené za užití internacionalismů, slov, která mají stejný či podobný význam v několika jazycích. Není tedy potřeba zkoumat, jak je slovo tvořeno, tedy základová a kořenová slova. Pokud není význam těchto slov vymezen v kontextu a četnost výskytu je v Českém národním korpusu do stanovené hranice, mají tyto jednotky potenciál porušit aspekt informativnosti. Jako příklad lze uvést neologismus *zelená nafta* (0,13) či *LTE síť* (0,07).¹⁴³

Vysoký potenciál porušit informativnost, vzhledem k tomu, že jde o jednotky nelexikalizované, mají sémantické a frazeologické neologismy. O potenciálu porušení lze rozhodnout teprve na základě zjištění četnosti výskytu. Příkladem sémantického frazeologismu může být ne zcela lexikalizované slovo *tunelovat* (0,52) ve významu podvodnými finančními operacemi odčerpávat z podniku majetek, finanční prostředky. Příkladem frazeologického neologismu může být jednotka *názorový proud* (0,38) ve významu „skupina jedinců se shodným názorem“ či jednotka *napříč politickým spektrem* (1,12) v otevřeném významu „bez ohledu na politickou příslušnost, bez souvislosti s politickou příslušností“.¹⁴⁴

Příklady:

Právo (9.-10. 10. 2021) - Je ve hře **polexit**?

Lidové noviny (11.10. 2021) - Italové se bouří proti **covid pasům**

4.2. Knižní lexikum

„Knižnímu lexiku přisuzujeme potenciál porušit informativnost ve zpravodajských sděleních jako celé kategorii“.¹⁴⁵ Knižní lexika jsou totiž takové jednotky, které jsou užívány v komunikátech vyššího stylu a ve své verbální kompetenci je má pouze omezený okruh uživatelů jazyka.¹⁴⁶ Knižní slova jsou vázaná především na jazyk psaný, v mluvené formě se

¹⁴² Jílek, Bednaříková a kol. 2015, str. 67-68

¹⁴³ Jílek, Bednaříková a kol. 2015, str. 68

¹⁴⁴ Jílek, Bednaříková a kol. 2015, str. 69

¹⁴⁵ Jílek, Bednaříková a kol. 2015, str. 69-70

¹⁴⁶ Jílek, Bednaříková a kol. 2015, str. 69

vyskytují především v projevech slavnostního rázu.¹⁴⁷ Dle Minářové také v oficiálních projevech publicistických či celé stylové rétorické sféře.¹⁴⁸

Mezi jednotkami neutrálními a knižními je plynulý přechod. Neutrální jednotky se stávají knižními a knižní lexikum se stává neutrálním. Např. knižními se stala slova evokovat či procesuální, naopak neutrálními se stala původně knižní slova ekonom či atraktivní.¹⁴⁹

Ke knižnímu lexiku řadíme také původní poetismy, které přešly do širšího užívání, ale nezobecněly (např. *deziluze*), exkluzivní pojmenování z cizích jazyků (např. *happy end*), kulturní fráze a skutečné či fiktivní citáty, včetně kalků (např. *spěchej pomalu*) či multiverbismy (např. *lékařské kruhy*).¹⁵⁰

V rámci této práce bylo knižní lexikum identifikováno pomocí SSČ. Jednotky jsou zde označeny slovem „kniž“.

Příklady:

Mladá fronta DNES (8.10. 2021) - Bitva, jež **spasila** Evropu

Blesk (5.10. 2021) - **Opeřenec** s ním zoufale bojuje

4.3. Termíny

Termíny a terminologická spojení náleží do vrstvy odborné. Termíny musí z hlediska jazykového a s ohledem na konkrétní obor splňovat určité požadavky. Těmi jsou jednoznačnost, přesnost, ustálenost, nosnost či neexpresivnost.¹⁵¹

„Terminologické lexikální jednotky, internacionální či domácí, jednoslovné či souslovné mají ze sémantického hlediska charakter komplexních pojmenování, podléhají definičnímu vymezení“.¹⁵²

¹⁴⁷ Hauser 1980, str. 32

¹⁴⁸ Minářová 2011, str. 190

¹⁴⁹ Hauser 1980, str. 32

¹⁵⁰ Jílek, Bednaříková a kol. 2015, str. 91-92

¹⁵¹ Jílek 2005, str. 15

¹⁵² Jílek, Bednaříková a kol. 2015, str. 70

Termíny jsou primárně užívány především v oblasti teoreticky odborných či prakticky odborných komunikátů. Jedná se o jednotky s nižší frekvencí výskytu v ostatních typech sdělení, proto mohou být terminologická pojmenování pro uživatele jazyka potenciálně nesrozumitelné či zcela nesrozumitelné.¹⁵³

Z charakteru termínů vyplývá zásada pro užití termínů ve zpravodajství, a to „že obsah pojmu termínu má být v bezprostředním kontextu vymezený“.¹⁵⁴ Pokud takto vymezený obsah pojmu není, rozhoduje o potenciálu porušit informační kvalitu četnost výskytu.¹⁵⁵

Jako příklad termínu, který nemá potenciál aspekt informativnosti porušit, a to ani v případě, že v jeho bezprostředním kontextu vymezen jeho pojmový obsah, může být uvedeno slovo *inflace* (21,93), *infekce* (17,41) či *krevní tlak* (6,69). Potenciál aspekt informativnosti porušit mají naopak termín *deflace* (0,98), *houfnice* (0,46) či *cyankáli* (0,11).¹⁵⁶

Příklady:

Právo (2.-3.10. 2021) - **Myokarditida** je po třetí dávce velmi vzácná

Lidové noviny (4.10. 2021) - Nobelisté zkoumali **počítky**

4.4. Lexikum s územním a sociálním příznakem

Mezi lexikální prostředky s potenciálem porušit aspekt informativnosti zpravodajství v důsledku územně omezeného užití řadíme dialektismy a regionalismy (nespisovné i spisovné). V důsledku sociálně omezeného užití patří mezi lexikální prostředky s potenciálem porušit informačnost zpravodajství argot a slang.¹⁵⁷

Četnost výskytu má u těchto jednotek pouze ilustrativní charakter. Potenciál porušit informačnost ve zpravodajství „přisuzujeme všem jednotkám této kategorie, a to bez nutnosti četnost zjišťovat“.¹⁵⁸

¹⁵³ Tamtéž

¹⁵⁴ Jílek, Bednaříková a kol. 2015, str. 71

¹⁵⁵ Tamtéž

¹⁵⁶ Tamtéž

¹⁵⁷ Jílek, Bednaříková a kol. 2015, str. 72

¹⁵⁸ Tamtéž

5.4.1 S územním příznakem

Regionalismy jsou slova, která jsou užívána mimo hranice jednoho nářečí. Jsou rozšířeny na větší oblast. U regionalismů lze rozlišit slova typická pro moravskou oblast (moravismy) a slova typická pro území Čech (čechismy).¹⁵⁹ Můžeme je rozdělit také na spisovné a nespisovné. Příkladem regionalismu, který má potenciál porušit informativnost může být slovo *pletýnka* (0,05) či *umolousaný* (0,2).¹⁶⁰

Dialektismy jsou slova užívaná jen na území nářečným a známa jen příslušníkům dané oblasti.¹⁶¹ Jako příklad dialektismu, který má potenciál porušit informativnost lze uvést slovo *koštovat* (0,61) či *štokrle* (0,13).¹⁶²

Příklady:

V analyzovaných titulcích jsme nenašli příklad lexika s územním příznakem

5.4.2. Se sociálním příznakem

Jako slang označujeme nespisovnou slovní zásobu, která je spjata se sociálním, pracovním nebo zájmovým, prostředím. Slang je zpravidla omezen na projevy příslušníků daných skupin a tematicky se váže na dané prostředí.¹⁶³

Potenciál porušit informativnost v důsledku omezeného užití mají slangismy zájmové, např. slovo *bafuňář* (0,00) či slangismy profesní, např. *ponk* (0,35).¹⁶⁴

Argot je zvláštní vrstva slov, která byla v minulosti užívána společenskou spodinou, primárně kriminálníky. Tato slova vznikají za účelem utajit obsah sdělení dané skupiny, popřípadě znesnadnit jejich pochopení. Příznačným rysem argotu je silná expresivita, žertovnost či slovní hříčky.¹⁶⁵ Příkladem argotismu, který porušuje informativnost může být např. slovo *piko* (0,37) či *práskač* (0,31, v SSJČ označeno jako argot).¹⁶⁶

¹⁵⁹ Hauser 1980, str. 21

¹⁶⁰ Jílek, Bednaříková a kol. 2015, str. 72

¹⁶¹ Hauser 1980, str. 21

¹⁶² Jílek, Bednaříková a kol. 2015, str. 72

¹⁶³ Hauser 1980, str. 23

¹⁶⁴ Jílek, Bednaříková a kol. 2015, str. 72

¹⁶⁵ Hauser 1980, str. 27-28

¹⁶⁶ Jílek, Bednaříková a kol. 2015, str. 72

Příklady:

Právo (4.10. 2021) - Soud zmařil **šťáru** u advokáta. Kvůli formalitě

Aha! (9.10. 2021) - **Bavorák** se řítíl 202 km/h

4.5. Zkratky, zkrácená a zkratková slova

Pro žurnalistická sdělení a užití zkratk platí dvě zásady: „jednak nejsou užívány v mluvených komunikátech, jednak při prvním užití zkratky je nutné uvést víceslovné pojmenování, z něhož zkratka vznikla“.¹⁶⁷ V praxi je obvykle víceslovné pojmenování uvedeno jako první, za ním pak následuje zkratka v závorce. Užití zkratk má potenciál porušit informační kvalitu, pokud není zkratka bezprostředně vysvětlena.¹⁶⁸ Zkratky, které potenciál porušit informativnost nemají, obsahují kořenné základové slovo, které splňuje kritérium četnosti výskytu. (viz výše 5.1.2 Neologismy)

Příkladem může být lexikální jednotka *smska* (0,4), která obsahuje kořenné slovo SMS s četností výskytu 19,91. Příkladem lexikální jednotky, která má potenciál informační kvalitu porušit může být univerbismus *jednačka* (0,02), který je vytvořený ze souslovného spojení *jednací místnosti* (0,36).¹⁶⁹

Příklady:

Právo (1.10. 2021) - Novým soudcem **NSS** by mohl být Michal Bobek

Aha! (11.10.2021) - Uskupení **TSS**: zklamání a ošálení voliči?

4.6. Internacionalismy

Internacionalismy jsou jednotky cizího původu.¹⁷⁰ O tom, zda mají potenciál porušit informační kvalitu, lze rozhodnout na základě četnosti výskytu jednotky, u kterého zde ověřit, zda je pro příjemce internacionalismus srozumitelný, nebo ne.¹⁷¹ „Informativnost nemají potenciál porušit plně začleněné internacionalismy, jejichž původ už není pocíťován a nemají charakter terminů, archaismů, knižních slov či historismů“.¹⁷²

¹⁶⁷ Jílek, Bednaříková a kol. 2015, str. 72-73

¹⁶⁸ Tamtéž

¹⁶⁹ Jílek, Bednaříková a kol. 2015, str. 68

¹⁷⁰ Jílek 2005, str. 28

¹⁷¹ Jílek, Bednaříková a kol. 2015, str. 73

¹⁷² Tamtéž

Potenciál k porušení informativnosti tak nemá např. slovo *džungle* (6,59), *facebook* (23,12) či *terorista* (18,71). Naopak potenciál porušit informativnost mají např. internacionalismy *kakadu* (0,35), *bigamie* (0,12) či *tik tok* (0,02).¹⁷³

Příklady:

Blesk (6.10. 2021) - **Home office** (mezititulek)

Mladá fronta DNES (13.10. 2021) - Superman má být **bisexuál**

5. Aspekt neutrality

Aspekt neutrality je jedním z aspektů pro naplnění faktoru nestrannosti. Aby byl aspekt neutrality naplněn, předpokládá u autora „volbu nociónálních, výrazově neutrálních prostředků, tedy takových, které neobsahují expresivitu, citové hodnocení, apelové, faktické či evokační příznaky“.¹⁷⁴

Při aplikaci, „jakožto základního normativního kritéria pro výběr jazykových prostředků ve zpravodajství neutralitu chápeme v užším vymezení a nezahrnujeme do jejího rámce hodnotící prostředky“¹⁷⁵, které jsou obsaženy v kritériích absence hodnocení. Nezahrnujeme je, i když hodnocení vyjadřuje určité stanovisko a postoje a je „v sémiotickém diskurzu považováno za postojovou konotaci“.¹⁷⁶

Důležitým pojmem v souvislosti s požadavkem neutrality užitého lexika je termín aktualizace. Ta je založena na mimořádnosti užití jazykového prostředku.¹⁷⁷ Dle Bečky jsou aktualizací prostředky překvapivé, osobité a působivější ve vztahu k příjemci. Autorovi sdělení pak užití aktualizacích výrazů umožňuje vyjádřit osobní stanovisko, případně i citové zaujetí. Užití je ve své podstatě projevem osobnosti daného autora.¹⁷⁸

Jílek stylově aktivní nebo také aktualizací jazykové prostředky charakterizuje jako takové prostředky, které jsou v textu nápadné, mimořádné a jejich užití vybočuje ze standardní stylizace, vyjadřování, a mají potenciál aktivizovat příjemce.¹⁷⁹ K užití

¹⁷³ Tamtéž

¹⁷⁴ Jílek, Bednaříková a kol. 2015, str. 76

¹⁷⁵ Tamtéž

¹⁷⁶ Tamtéž

¹⁷⁷ Tamtéž

¹⁷⁸ Bečka 1992, str. 42

¹⁷⁹ Jílek, Bednaříková a kol. 2015, str. 76

aktualizačních prostředků vede motivace autora sdělení text oživit, zatraktivnit, upoutat tak pozornost příjemce, motivovat jej k přečtení či poslechu obsahu a jeho pozornost udržet.¹⁸⁰

Dalším důvodem k užití aktualizačních prostředků je, že jejich část má potenciál přímo naplňovat pro zpravodajství příznakové funkce, kterými jsou funkce expresivní, persvazivní, získávací, edukativní či zábavní. Prostředky naplňující tyto funkce mohou aktualizační prostředky také doprovázet a působit jako jejich podpůrný prostředek.¹⁸¹

Z pohledu zásad informační kvality jsou aktualizační prostředky příznakové a mají potenciál porušovat aspekt neutrality. Pokud jsou prostředky aktualizace současně hodnotící, mají potenciál porušit i kritérium absence hodnocení v rámci aspektu pravdivosti.¹⁸²

Za prostředky porušení neutrality jsou považovány jednotky obsahující expresivitu, dále také pojmenování výrazově nápadná, kam můžeme zařadit „lexikální jednotky, jež obsahují v lexikálním významu konotační stylový sém, stylém, s výjimkou terminologických jednotek, tedy kongruentně použitá hovorová, knižní slova, publicismy a poetismy“.¹⁸³ Dále zde lze zařadit jednotky s časovým příznakem (bez terminologických neologismů), aktuální a uzuální polysémní jednotky, u kterých nezanikla sémantická motivace a frazeologismy.¹⁸⁴

5.1. Expresivní lexikální jednotky

Jako expresivní označujeme jednotky, které obsahují kromě základního (nociálního) významu také příznak citový nebo volní. Jílek rozlišuje trojí dělení expresivity, a to expresivitu inherentní, adherentní a kontextovou.¹⁸⁵

Autorova motivace užít lexikální expresivní jednotky může být trojí. Může se jednat o projev sebevyjádření, autor může užitím podpořit některou z dalších funkcí (zejména konativní), popřípadě se může jednat o kombinaci obou příčin.¹⁸⁶

¹⁸⁰ Jílek, Bednaříková a kol. 2015, str. 76-77

¹⁸¹ Jílek, Bednaříková a kol. 2015, str. 77

¹⁸² Tamtéž

¹⁸³ Jílek, Bednaříková a kol. 2015, str. 86-87

¹⁸⁴ Tamtéž

¹⁸⁵ Jílek 2005, str. 23-25

¹⁸⁶ Jílek, Bednaříková a kol. 2015, str. 78

Jednotky byly zazřeny mezi expresivní na základě vyhledání jednotky v Internetové příručce SSČ, SJČ nebo ASSČ. Lexikální expresivní jednotky jsou zde označeny zkratkou „expr.“

5.1.1. Inherentní expresivita

Inherentní expresivita „vyplývá z hláskové či slovotvorné utvářenosti, nebo lexikálního významu“.¹⁸⁷ Tomu odpovídá i členění inherentní expresivity na hláskovou, slovotvornou a lexikálně sémantickou.¹⁸⁸

Hlásková expresivita je založena na přítomnosti hlásek a jejich skupin. Ty jsou pocítované buď jako zvukově expresivní (např. slova *kňučet, chrochtat, cumlat*), nebo na přítomnosti specifických slabičných struktur, které jsou jako zvukově expresivní pocítované (např. *cik cak, křížem krážem, třesky plesky*).¹⁸⁹ Hlásková expresivita se projevuje stavbou hláskových spojení, která nejsou běžná ve slovech neexpresivních. Jedná se např. o spojení předopatrových souhlásek *d*, *t*, *ň*, *j* se zadními samohláskami (např. *čučet, hňup*).¹⁹⁰

„Slovotvorná expresivita je spojena se slovotvornou utvářeností lexikálních jednotek a s odpovídajícími slovotvornými typy. Je vázaná na užití formanty“.¹⁹¹ Slova, která do této skupiny náleží, jsou slova zdobnělá (např. *dvířka, židlička*), slova zveličená (např. *kapřísko, vosisko*), slova, která označují zjemnění nebo zesílení původní vlastnosti (např. *uzoučký, velikánský*), názvy nositelů vlastností vyznačující se nápadným znakem (např. *nosáč, kruťas, mrňous*), názvy osob se zápornou předponou (např. *nestyda, nenasyta*) či negativní příznak zesilující cizí předpony (např. *obrlump, ercblb*).¹⁹²

Expresivní jsou jednotky, které jsou vytvořené za užití přípon např. *-átko, -eček, -íček, -isko, -izna* či předpon *pidi-*, *giga-*, *mega-* či *super-*.¹⁹³

„Expresivní pojmenování tvořená expresivními příponami, předponami a reduplikací mají dominantně hodnotící charakter“.¹⁹⁴ Slova zdobnělá mají hodnotící charakter primárně kladný. Slova zveličená, slova vytvořená za užití přípony označující nositele s nápadným

¹⁸⁷ Jílek, Bednařiková a kol. 2015, str. 78

¹⁸⁸ Tamtéž

¹⁸⁹ Jílek, Bednařiková a kol. 2015, str. 78

¹⁹⁰ Hauser 1980, str. 49

¹⁹¹ Jílek, Bednařiková a kol. 2015, str. 79

¹⁹² Jílek 2005, str. 24

¹⁹³ Jílek, Bednařiková a kol. 2015, str. 79

¹⁹⁴ Tamtéž

znakem a slova označující osoby utvořená za užití záporné předpony, mají primárně charakter záporný.¹⁹⁵ V případě slov, která jsou tvořena expresivními předponami (zveličujícími, intenzifikačními, zdrobňujícími) a reduplikací, je kladný či záporný charakter vázán na konkrétní lexikální jednotku, případně její užití. Nemusí vyplývat z formantu.¹⁹⁶

Expresivita lexikálně sémantická je spjata se základním významem lexikální jednotky. Jedná se o označení věcí, které vyvolávají citové hodnocení. Do této skupiny patří citoslovce a částice (např. *tak, ach, bože*), onomatopie (např. *fuj, au, vr*) a slova od nich odvozená (např. *kdákat, mňoukat, vrčet*).¹⁹⁷

„U plnovýznamových lexikálních jednotek pak jde o lexémy, u nichž jsou expresivita a současně také kladné či záporné hodnocení obsaženo přímo v lexikálním významu“.¹⁹⁸ Jako příklad mohou být uvedena slova *blb, hačat, herka* či *bordel* ve smyslu nepořádek. Výjimkou jsou hypokoristika, expresivita je u nich spjata se základním významem.¹⁹⁹

Příklady:

Aha! (14.10. 2021) - Hledají **holčičku**

Blesk (7.10. 2021) - **Děvčátko** pod autem

5.1.2. Adherentní expresivita

Adherentní expresivita je založena přenosu pojmenování na jinou označovanou skutečnost. Platí, že invariantní význam je neexpresivní, expresivním se stává až význam variantní.²⁰⁰

Jako příklad může být uvedeno slovo *inteligent*. V základním významu je slovo chápáno jako označení člověka s inteligencí či člověka s (vyšším) vzděláním a je neexpresivní. Naopak expresivním se slovo stává, pokud je chápáno ve smyslu hlupák, tedy jako negativně hodnotící či ironické.²⁰¹

¹⁹⁵ Tamtéž

¹⁹⁶ Jílek, Bednaříková a kol. 2015, str. 79-80

¹⁹⁷ Jílek 2005, str. 24

¹⁹⁸ Jílek, Bednaříková a kol. 2015, str. 80

¹⁹⁹ Tamtéž

²⁰⁰ Jílek, Bednaříková a kol. 2015, str. 78

²⁰¹ Jílek 200, str. 25

Jednotky, které řadíme mezi adherentní expresiva, byly vyhledávány na Internetové jazykové příručce SSČ, SČJ nebo ASSČ, kde jsou expresivní jednotky označeny zkratkou „expr.“

Příklady:

Mladá fronta DNES (15.10. 2021 - Rusko **se topí** v covidu
Právo (1.10. 2021) - Milán **ve varu**. Draghi přijal Thunbergovou.

5.1.3. Kontextová expresivita

Expresivitu kontextovou je využíváno „k dosažení zvláštního sémantického efektu, kterým může být ironie, slovní humor“. Jedná se o „úmyslné nenáležitě užití jazykové jednotky v širším smyslu slova v rámci stylové sféry, pro kterou není určená, obvyklá“.²⁰²

Jako příklad může být uveden text: „*Na tiskovou konferenci přišel ministr vnitra se svými zbrojnoši ...*“. Slovo *zbrojnoš* patří mezi historismy a je nepříznakově užito v odborném textu. Naopak při jeho užití v publicistickém textu může značit ironii.²⁰³

Expresivitu kontextovou řadíme k expresivním jednotkám pokaždé, jednotky tedy nemusí být vyhledávány ve slovnících.

Příklady: V analyzovaných titulcích jsme žádný příklad kontextové expresivity nenašli.

5.2. Stylový příznak

Ve slovní zásobě jsou dle slohových příznaků vrstvy slov hovorových, knižních, termínů, poetismů a publicismů. V případě, že je slovo nezařaditelné do jedné z těchto vrstev, patří do vrstvy neutrální, do které řadíme jednotky, které mohou být libovolně použité v kterékoli stylové oblasti.²⁰⁴

I když terminologické jednotky obsahují stylovou konotaci, stylem, nepovažujeme je ve zpravodajství jako výrazové nápadné, tedy příznakové z hlediska aspektu neutrality. Jinak je tomu v případě aspektu informativnosti²⁰⁵ (viz kap. 5.3 Termíny). Termíny tedy nebudou do taxonomie aspektu neutrality zařazeny.

²⁰² Jílek 2005, str. 25

²⁰³ Tamtéž

²⁰⁴ Jílek 2005, str. 13

²⁰⁵ Jílek, Bednaříková a kol. 2015, str. 98

5.2.1. Hovorové lexikum

Mezi lexikální hovorové jednotky patří pojmenování, která jsou užívána především v projevech stylové oblasti prostě sdělovacích. Výskyt a užití těchto jednotek v jiné stylové oblasti je buď záměrem autora, nebo se jedná o stylistickou chybu. Výskyt je příznakový.²⁰⁶

Hovorová vrstva je v neustálém vývoji. To je také důvodem, proč některé výrazy a slovní spojení časem ztrácí příznak nespisovnosti (např. *panelák*), případně i příznak hovorovosti a přecházejí tak k neutrálnímu lexiku (např. *rychlík*).²⁰⁷ Z hlediska slovtvorného jde mnohdy o univerbizovaná pojmenování, u kterých víceslovná varianta nebývá běžně užívána (např. *dodávka*, *obývánka*).²⁰⁸

U rozlišení hovorového slova od neutrálního je velkým faktorem věk, vzdělání i místo původu příjemce. Určení je tedy do značné míry subjektivní.²⁰⁹ Na všechna hovorová slova tedy bude nahlíženo tak, že mají potenciál porušit informační kvalitu. Hovorová slova bývají často také expresivními výrazy, mohou být tedy zařazený současně ke dvěma vrstvám.²¹⁰

Jednotky byly pro zařazení mezi dané jednotky vyhledávány v Internetové příručce SSČ, SJČ nebo ASSČ. Hovorové lexikum je zde označeno zkratkou „hovor.“.

Příklady:

Blesk (7.10. 2021) - **Mejdany** na festivalu

Lidové noviny (1.10. 2021) - Jeden **metál** za sto čtyřicet životů

5.2.2. Poetismy

Poetismy jsou autory vytvořená slova, která jsou unikátní a vznikají pro konkrétní komunikát.²¹¹

Rozlišujeme poetismy vlastní a poetismy původní. Vlastní poetismy jsou nápadné svou originalitou pojmenování skutečnosti, nízkou četností výskytu, současně jsou vázány na literární dílo a autora. Původní poetismy jsou pojmenování, která „přešla do širšího

²⁰⁶ Jílek 2005, str. 13-14

²⁰⁷ Tamtéž

²⁰⁸ Jílek, Bednaříková a kol. 2015, str. 89

²⁰⁹ Hauser 1980, str. 31

²¹⁰ Hauser 1980, str. 30

²¹¹ Jílek, Bednaříková a kol. 2015, str. 89

povědomí uživatelů jazyka, a tedy i užívání“. U těchto poetismů zanikla vazba na literární dílo i autora.²¹²

Autorovou motivací k použití poetismů je mnohdy záměr využít originality pojmenování k označení skutečnosti, případně se může jednat o záměr text ozvláštnit zařazením synonymní alternativy k neutrálnímu pojmenování.²¹³

Mnoho poetismů už zaniklo (např. *hvězdořeka, jezeřiště*), některé jsou stále vnímány jako poetismy (např. *bol, modrajs*), některé získali příznak knižnosti (např. *lučina, skalina*).²¹⁴

Specifickou skupinu původních poetismů tvoří pojmenování, která se postupně neutralizovala. Jejich výskyt ve zpravodajském sdělení tedy nemá potenciál porušit aspekt neutrality.²¹⁵ Dle Hausera řadíme do této skupiny řadíme např. slovo *svit, oslavenec nebo prázdnota*.²¹⁶

Příklady: V analyzovaných titulcích jsme poetismy nenašli.

5.2.3. Knižní lexikum

Knižního lexika je využíváno v oficiálních formálních komunikátech psaných i mluvených, které náleží do vyššího stylu. Užití těchto jednotek „v jiných stylových oblastech je výrazově nápadné a jde o projev intelektualizace sdělení“.²¹⁷ (viz výše kap. 5.2 Knižní lexiku)

5.2.4. Publicismy

„Za publicismy považujeme jednoslovná pojmenování s posunutým, přeneseným významem, jednotky vzniklé na základě slovtvorných obměn formantů, frazeologismy a ne zcela lexikalizované fráze, pro něž je typický výskyt v publicistické oblasti, zatím co v dalších oblastech se nevyskytují, případně je jejich výskyt nižší než v oblasti publicistické“.²¹⁸

²¹² Jílek, Bednaříková a kol. 2015, str. 90

²¹³ Jílek, Bednaříková a kol. 2015, str. 91-92

²¹⁴ Jílek 2005, str. 18

²¹⁵ Jílek, Bednaříková a kol. 2015, str. 91

²¹⁶ Hauser 1980, str. 40

²¹⁷ Jílek, Bednaříková a kol. 2015, str. 91

²¹⁸ Jílek, Bednaříková a kol. 2015, str. 98

Publicismy se pohybují na ose aktualizace-schematizace a „vznikají jako okazionální, neotřelá, aktualizací pojmenování“. ²¹⁹ Vějdou do širšího užívání, pokud jsou uživatelským prostředím akceptovány, mnohdy jde o jednotky s vysokou frekvencí výskytu. V důsledku nadužívání mohou být příjemci schematizované fráze vnímány jako otřepané fráze, klišé. Publicismy jsou vrcholně schematizované jednotky, ve sdělení se ale stávají nápadnými. Charakteristickým rysem je nestabilita, publicismy podléhají obměně v rozsahu i čase, současně vykazují z hlediska frekvence výskytu proměnlivost. ²²⁰

„Specifické postavení mají publicistické frazeologismy a fráze“. ²²¹ Pro rozhodování o jejich příslušnosti k publicistické vrstvě je potřebné uskutečnit komparaci výskytu v publicistických a ostatních textech. O frazeologismech není navíc možné hovořit souhrnně, i přesto že u části z nich se o frazeologismy jedná. V ostatních případech se pak jedná o „ne zcela lexikalizované fráze, tedy stabilizovaná víceslovná spojení v různém stupni lexikalizace, které vznikly v publicistické sféře jako okazionální víceslovná pojmenování s frazeologizovaným jedním členem, případně frazeologizovaná jako celek“. ²²²

Jak příklad frazeologického spojení s jedním členem může být uvedeno spojení např. *blbá nálada, dát prostor i sebevražedná strategie*. Jako příklad frazeologického spojení frazeologizovaného jako celek může být uvedeno spojení např. *být na válečné stezce, vzít rozum do hrsti* či *vlézt do jámy lvové*. Jako jednoslovný publicismus může být uvedeno slovo *kauza*. ²²³

Pro zařazení jednotek, konkrétně jednoslovných publicismů, mezi publicismy byly jednotky vyhledávány na Internetové příručce SSČ, SJČ nebo ASSČ. Jednoslovné publicismy jsou zde označeny zkratkou „publ.“

²¹⁹ Jílek, Bednaříková a kol. 2015, str. 92

²²⁰ Tamtéž

²²¹ Tamtéž

²²² Jílek, Bednaříková a kol. 2015, str. 95

²²³ Jílek 2005, str. 19

Příklady:

Lidové noviny (6.10. 2021): **Kauza** Bečva: vláda má vzít rady komise

Právo (2.-3.10. 2021): **Primárky** maďarské opozice zůstávají nadále otevřené

5.3. Časový příznak

Dle Jílka mají potenciál porušit aspekt neutrality archaismy zastarávající a zastaralé, okazionalismy, vlastní neologismy s nízkou četností výskytu a historismy užívané mimo odpovídající kontext (nikoliv však nenáležitě).²²⁴

U lexikálních jednotek s časovým příznakem vyplývá výrazová nápadnost, tedy aktualizační potenciál, z vědomí časové nenáležitosti na straně příjemce, a také nízké četnosti výskytu těchto jednotek, které se vymykají z rámce běžně užívaného lexika.²²⁵

Lexikálním jednotkám s časovým příznakem se práce věnuje již v kapitole 5.1 Lexikum s časovým příznakem, nebudou už tedy znova uváděny.

5.4. Zástupná pojmenování polysémní a frazeologická

Stylistikové považují varianty polysémních jednotek a frazeologismy společně s idiomy za výrazné prostředky stylové aktualizace, a to vzhledem tomu, že skutečnost označují nepřímo, oklikou přes označení jiné skutečnosti.²²⁶

Tato pojmenování mají potenciál aktivizovat příjemce, motivovat je k přečtení sdělení, případně slouží také k naplnění dalších funkcí, než je ve zpravodajství předpokládaná funkce informační.²²⁷ „Potenciální aktivizační efekt je založen na kontrastu vůči jednotkám standartního vyjadřování ve zpravodajské oblasti, tedy vůči jednotkám přímého označení skutečnosti“.²²⁸

²²⁴ Jílek, Bednaříková a kol. 2015, str. 99

²²⁵ Jílek, Bednaříková a kol. 2015, str. 99-100

²²⁶ Bečka 1992, str. 130

²²⁷ Jílek, Bednaříková a kol. 2015, str. 100

²²⁸ Tamtéž

„Aktuální zástupné pojmenovací jednotky jsou ve sdělení výrazově nápadné vždy“.²²⁹ Představují totiž neobvyklá označení skutečnosti. Uživatel jazyka je současně zřetelně pociťuje jako nepřímá, s přeneseným významem.²³⁰

O uzuálních, lexikalizovaném pojmenování, lze hovořit tehdy, „stane-li se původně aktuální lexikální jednotka se synchronního hlediska plnohodnotnou součástí lexikálního systému, je zachycena v kodifikované podobě a významu v normativních příručkách“.²³¹

Nelze však z faktu lexikalizace polysémní jednotky vyvodit, že lexikální jednotka není výrazově nápadná, tedy z hlediska neutrality nepříznačová. Rozhodnout o nápadnosti lze „pouze na základě zjištění, je-li, či není její sémantická motivace zastřena, případně zaniklá“.²³²

Pokud lexikální jednotka vykazuje relativní otevřenost, potenciálnost variantního pojmového významu, sémantická motivace této jednotky není zastřena. „Pouze uzuální metafory a metonymie se zastřenou či plně zaniklou motivací nelze považovat za výrazově nápadné“.²³³

Příkladem aktuální polysémní jednotky může být slovo *odklonit* (pojmový význam jako synonymum *zcizit* nebo *ukrást*) či slovo *šmejdi* (pojmový význam jako synonymum finančními machinacemi odčerpávat kapitál). Obě tyto polysémní jednotky mají neustálený a otevřený pojmový význam.²³⁴

Jako příklad polysémní jednotky se zastřenou či zaniklou motivací může být uvedena metafora *ručička* či *krk* nebo metonymie *hlídka* či *samota*. Jako příklad polysémní jednotky, která vykazuje otevřenost pojmu, může být uvedena metafora cihlová barva (synonymní označení oranžová barva) či „běží motor“ (synonymní označení funguje či nastartovaný).²³⁵

Výrazová nápadnost části frazeologismů nevětných, větných a nadvětných spočívá ve skutečnosti, že tyto jednotky nemají konkrétní pojmový význam a nepředstavují

²²⁹ Jílek, Bednaříková a kol. 2015, str. 101

²³⁰ Tamtéž

²³¹ Tamtéž

²³² Tamtéž

²³³ Tamtéž

²³⁴ Jílek, Bednaříková a kol. 2015, str. 102

²³⁵ Jílek, Bednaříková a kol. 2015, str. 103

synonymní alternativu k označení jedinečné skutečnosti.²³⁶ Jsou ale „obrazným zobecněním opakujících se jedinečných skutečností či obraznou analogií skutečnosti či jsou zobecněním sociokulturních standardů“.²³⁷ Nápadnost užití těchto jednotek spočívá v kontrastu jejich zřetelné obraznosti, nepřesnosti, obecnosti se zpravodajským požadavkem přímého, přesného a konkrétního označení skutečnosti, vědomí nenáležitého užití těchto jednotek ve zpravodajských sděleních, jejich stylové příznakovosti.²³⁸

Nenáležitost ke zpravodajskému dílčímu stylovému typu se týká i částí nevětných frazému, také přirovnání, které mohou být přesné, představují ovšem nepřímé, obrazné označení skutečnosti. Výrazová nápadnost je zjiřitelná na základě konfrontace s přímým neutrálním synonymem či nociálníním opisem. Například nociální alternativou frazeologismu *kočičí hlava* je metajazykový opis dlažební kostka s oblou svrchní stranou.²³⁹

Výrazová nápadnost může být zesílena „v důsledku případné otevřenosti, potenciálního pojmového významu“.²⁴⁰ Jako příklad může být uveden frazeologismus krok za krokem se synonymním pojmenováním pomalu, rovněž i postupně.²⁴¹ Specifickým typem frazému je idiom. Je výrazově nápadný stejně jako frazeologismy, navíc pak kvůli přítomnosti monokolokabilního prvku. Příkladem může být spojení *mit pré* nebo *pozdě bycha honit*.²⁴²

Z užití lexikální jednotky, které je zřetelně nenáležitě, vyplývá jak hodnocení, tak výrazová nápadnost lexikální jednotky. Je nutné rozlišovat mezi zřetelnou nenáležitostí, nekompatibilitou užití lexikální jednotky a nenáležitým užitím ve vztahu k obvyklému způsobu vyjadřování ve zpravodajství, tedy nápadností, která je založená přítomnosti expresivní, stylové konotace či časového příznaku.²⁴³

²³⁶ Jílek, Bednařiková a kol. 2015, str. 104

²³⁷ Tamtéž

²³⁸ Tamtéž

²³⁹ Jílek, Bednařiková a kol. 2015, str. 104-105

²⁴⁰ Jílek, Bednařiková a kol. 2015, str. 105

²⁴¹ Tamtéž

²⁴² Tamtéž

²⁴³ Jílek, Bednařiková a kol. 2015, str. 106

Příklady:

Blesk (13.10. 2021) - Jak „marodily“ **hlavy státu**

Mladá fronta DNES (1.10. 2021) - Čína **drží mnoho zemí v kleštích**

6. Přehled lexikálních prostředků s potenciálem porušit zásady informační kvality

Přehled lexikálních prostředků s potenciálem porušit jednotlivé aspekty zásad informační kvality, který představuje syntézu kategorií lexikálních prostředků schopných porušit jednotlivé aspekty zásad informační kvality, je uveden v tabulce níže.²⁴⁴

Uvedený přehled, na kterém je analýza založena, vychází z publikace *Jazykové prostředky s potenciálem porušit normu v oblasti mediálního zpravodajství* (JÍLEK-BEDNAŘÍKOVÁ 2015).

Tabulka 1 - Lexikální jednotky s potenciálem porušit informační kvalitu

Lexikální prostředek	Faktor faktičnosti		Faktor nestrannosti
	Porušení pravdivosti	Porušení informativnosti	Porušení neutrality
Pojmenování obecná	X		
Pojmenování zobecňující	X		
Pojmenování neurčitá	X		
Nepřesnost zástupných pojmenování	X		
Chybná volba lexikální jednotky	X		
Hodnotící lexikální jednotky	X		
Polysémní pojmenování	X		
Frazeologické pojmenování	X		
Archaismy		X	X
Historismy		X	X
Neologismy		X	X
Knižní lexikum		X	X
Termíny		X	
Lexikum s územním příznakem		X	X
Lexikum se sociálním příznakem		X	X

²⁴⁴ Jílek, Bednaříková a kol. 2015, str. 107

Zkratky		X	
Internacionalismy		X	
Expresivní lexikální jednotky			X
Hovorová slova			X
Poetismy		X	X
Publicismy			X
Výrazově nápadné polysémní jednotky a frazeologické jednotky	X		X

7. Charakteristika vybraných deníků

Předmětem této bakalářské práce je sedm deníků. Vzhledem k tomu, že jsou použity pro následnou analýzu, považujeme za vhodné, stručně uvést jejich charakteristiku.

7.1. Deník Aha!

Deník Aha! Je dalším populárním bulvárním deníkem. Z velké části se zaměřuje na showbyznys, ale obsahuje také aktuální zpravodajství, rozhovory s osobnostmi a zajímavosti. Šéfredaktorem je stejně jako u deníku Blesk Radek Lain, stejný je i současný majitel.²⁴⁵

7.2. Deník Blesk

Deník Blesk je nejprodávanějším deníkem v České republice. Každé vydání si přečte zhruba 700 tisíc čtenářů.

Deník se zaměřuje na aktuální zpravodajství z domova i ze světa, dále pak na zajímavosti a senzace ze všech společenských oblastí. V pravidelných přílohách se věnuje také tématům jako je zdraví, cestování či bydlení. Šéfredaktorem je Radek Lain. Současným majitelem je mediální dům Czech News Center, a.s.²⁴⁶

7.3. Deník Lidové noviny

Lidové noviny jsou dosud nejstarší vycházející český deník, založený v roce 1893. Profiluje se jako zpravodajský deník se zájmem o politiku, ekonomiku, kulturu a vzdělání. Na webu mafra.cz můžeme o Lidových novinách najít, že „jsou deníkem vzdělaných lidí, jsou vyhledávaným zdrojem informací z oblastí vysokých a středních škol, akademických kruhů a vědy.“ Šéfredaktor Lidových novin je Petr Bušta. Stejně jako u přechozího deníku je majitelem holding Mafra, a.s.²⁴⁷

7.4. Deník Mladá fronta DNES

Mladá fronta DNES je největší seriózní deník v České republice. V deníku najdeme aktuální zpravodajství, ale také témata ve specializovaných přílohách a časopisech. Mladá

²⁴⁵ Deník Aha! [online]. [cit. 2022-06-19]. Dostupné z: <https://www.cncenter.cz/tituly/aha>

²⁴⁶ Blesk [online]. [cit. 2022-06-19]. Dostupné z: <https://www.cncenter.cz/tituly/blesk>

²⁴⁷ Noviny osobností. Noviny, jak mají být [online]. [cit. 2022-06-19]. Dostupné z: <https://www.mafra.cz/portfolio.aspx?y=mafra/portfolio-lidovenoviny.htm>

fronta DNES nabízí čtenářům několik rubrik, např. Z domova, Ze světa, Ekonomika či Kultura. Deník nabízí časopis k novinám každý den zdarma. Šéfredaktorem deníku je Jaroslav Plesl. Majitelem deníku je holding Mafra, a.s.²⁴⁸

7.5. Deník Právo

Deník Právo se zaměřuje na zpravodajství z domova ze světa, dále z oblasti ekonomiky zdravotnictví, školství či sportu. V deníku můžeme najít také komentáře či informace z regionů. Součástí Práva jsou také tematické přílohy a magazíny. Šéfredaktorem je Zdeněk Porybný. Deník vydává vydavatelství Borgis, a.s.²⁴⁹

²⁴⁸ Mladá fronta DNES [online]. [cit. 2022-06-19]. Dostupné z: <https://www.mafra.cz/portfolio.aspx?y=mafra/portfolio-mfd.htm>

²⁴⁹ Deník Právo [online]. [cit. 2022-06-19]. Dostupné z: <https://www.periodik.cz/predplatne/casopis.php?akce=titul&titul=7101>

8. Metodika analýzy

V lexikální analýze budou rozebrány zpravodajské titulky deníků Blesk, Aha!, Mladá fronta DNES, Právo a Lidové noviny. Periodika v rámci této práce zahrnují seriózní i bulvární média. Práce je zaměřená na zpravodajská sdělení a jejich titulky a titulkové komplexy.

Výskyt lexikálních jednotek v titulcích a titulkových komplexech byl sledován v pěti denících, které jsou stručně popsány výše.

Titulky a titulkové komplexy byly v denících sledovány na titulních stranách a v obdobných rubrikách, které by zpravodajství v daném periodiku měly zastupovat. V deníku Blesk jsou to rubriky Politika a Čechy/Morava, v Aha! pak rubrika Politika a Aktuálně, ve které jsme neanalyzovali titulky a titulkové komplexy sdělení, které se týkaly celebrit a veřejně známých osobností ze showbyznysu. V deníku Mladá fronta DNES jsou to rubriky Z domova a Ze světa, v deníku Lidové noviny rubriky Domov a Svět a v deníku Právo rubriky Zpravodajství a Ze zahraničí.

Každý z deníků má jiný rozsah, a i rozsah titulků a titulkových komplexů se diametrálně liší. Vydání stejného deníků také neměla vždy stejný počet titulků a titulkových komplexů v daných rubrikách. Z tohoto důvodu jsme se rozhodli pracovat s tzv. hypotetickými texty. Hypotetické texty jsme sestavili z titulků a titulkových komplexů sdělení v daných rubrikách. Pro každý deník bylo vytvořeno pět hypotetických textů o 500 slovech. Deníky byly analyzovat v období od 1.10. 2021 do 19.10. 2021. Počet byl zvolen tak, aby pokryl alespoň 10 dní. Výjimku tvoří deník Právo, který je rozsahově delší než zbytek analyzovaných deníků. Hypotetické texty tak u tohoto deníku pokryjí méně dní než u zbývajících analyzovaných deníků, a to přesně dny v období od 1.10. 2021 do 11.10. 2021.

Jak již bylo zmíněno analyzovány budou lexikální jednotky v titulcích, nadtitulcích, podtitulcích i mezititulcích. Pokud je perex, který je využíván jako shrnutí v publicistice v užším slova smyslu, pod hlavním titulkem a je přetažen přes všechny sloupce, považujeme ho ve zpravodajství za podtitulek.

Citace jsem jakožto autentické výpovědi vyloučili a nebyly tedy započteny ani do hypotetických textů. S parafrázemi jsme v práci počítali.

Do analýzy dále nebudou započteny titulky a titulkové komplexy ve nedělních vydáních deníků Aha! a Blesk. Tato vydání jsme do analýzy nepočítali, protože ostatní deníky v neděli nevycházejí. Dále nebudou započteny regionální přílohy. Dále pak titulky u tzv. přetahů, jestliže budou identické a titulky a titulkové komplexy z titulních stran, které označují sdělení mimo vymezené rubriky v daném deníku. Nepracovali jsme ani s popisky k fotografiím a infografikám. V rámci sledovaného období proběhly volby do Poslanecké sněmovny 2021. Některé deníky pro tuto událost tvořili speciální rubriku, titulky a titulkové komplexy vyskytující se v těchto rubrikách do analýzy nebyly započteny.

V deníku Aha! jsme v rámci rubriky Aktuálně nepočítaly titulkové komplexy sdělení, které se týkaly celebrit a veřejně známých osobností ze showbyznysu, dále pak sdělení *Aha rádce*. U deníku Aha! a Blesk jsme nebyly započteny titulky sdělení z poslední strany, která se u obou deníků věnuje známým osobnostem a celebritám ze zahraničí. U deníku Blesk jsme také nepočítali s titulky sdělení, které informovali o soutěži Blesk trháč.

Vzhledem k tomu, že analyzujeme titulky, rozhodli jsme se do analyzovaného vzorku započítat také neologismy, termíny a zkratky, u kterých bude průměrný počet výskytu v hypotetickém korpusu do výše 1,5 včetně, i přestože byla jednotka dále v textu vysvětlena.

Lexikální jednotky s potenciálem porušit informační kvalitu jsou identifikovány a přiřazovány pomocí Internetové jazykové příručky a slovníků, a to konkrétně ASŠC, SSČ, SŠJČ, SNČJ, PSJČ, SČFI. K identifikaci neologismů využijeme také Neomat, elektronický archiv, který zřizuje Ústav pro český jazyk Akademie věd České republiky.

Dále je užíváno Českého národního korpusu, konkrétně SYN verze 10. Potenciál porušení informativnosti pak budou mít takové jednotky, u kterých bude průměrný počet výskytu v hypotetickém korpusu o délce 1 milion slov do výše 1,5 výše včetně, a to při zaokrouhlení setin výskytu dolů.

Lexikální jednotky, které mají potenciál porušit informační kvalitu, budeme k lexiku řadit na základě taxonomie, kterou jsme vytvořili v teoretické části. Ty jednotky, které mají potenciál porušit více než jeden aspekt informační kvality, budou započteny ke každému porušení zvlášť.

Dle kategorií z taxonomie zapíšeme výsledky analýzy do tabulek a následně jednotky kvantifikujeme. V rámci analýzy budeme zjišťovat, kolikrát se daná lexikální jednotka vyskytuje v každém hypotetickém textu a také jaký je její průměrný výskyt na jeden hypotetický text. Na konci každého aspektu uvedeme dílčí shrnutí zjištěných poznatků. Pomocí komparace poté určíme, který deník má potenciál porušit zásady informační kvality více, a jaký méně a ve kterých aspektech.

9. Výskyt lexikálních prostředků s potenciálem porušit informační kvalitu

V níže uvedených tabulkách jsou zaznamenány výsledky analýzy lexikálních jednotek, které mají potenciál porušit informační kvalitu v titulcích a titulkových komplexech zpravodajských sdělení v pěti českých denících. Jednotky jsou rozděleny do celkem 26 tabulek. V každé tabulce je uveden celkový výskyt daných jednotek a průměrný výskyt na jeden hypotetický text. Ve třech tabulkách je také zaznamenán celkový počet jednotek podle aspektu a průměrný výskyt na hypotetický text. Na konci každého aspektu je uvedené dílčí shrnutí.

9.1. Porušení aspektu pravdivosti

Tabulka 2 - Obecná pojmenování

OBEČNÁ POJMENOVÁNÍ	Celkový výskyt	Průměrný výskyt na hypotetický text
Aha!	9	1,8
Blesk	11	2,2
Lidové noviny	13	2,6
Mladá fronta DNES	19	3,8
Právo	14	2,8

Tabulka 3 - Pojmenování zobecňující

POJMENOVÁNÍ ZOBECŇUJÍCÍ	Celkový výskyt	Průměrný výskyt na hypotetický text
Aha!	0	0
Blesk	0	0
Lidové noviny	0	0
Mladá fronta DNES	0	0
Právo	0	0

Tabulka 4 - Pojmenování neurčitá

POJMENOVÁNÍ NEURČITÁ	Celkový výskyt	Průměrný výskyt na hypotetický text
Aha!	83	16,6
Blesk	94	18,8
Lidové noviny	95	18
Mladá fronta DNES	116	23,2
Právo	128	25,6

Tabulka 5 - Nepřesnost zástupných pojmenování

NEPŘESNOST ZÁSTUPNÝCH POJMENOVÁNÍ	Celkový výskyt	Průměrný výskyt na hypotetický text
Aha!	9	2,4
Blesk	10	2
Lidové noviny	9	1,8
Mladá fronta DNES	12	2,4
Právo	16	3,2

Tabulka 6 - Nepřesnost v důsledku chybné lexikální jednotky

NEPŘESNOST V DŮSLEDKU CYBÉ VOLBY LEXIKÁLNÍ JEDNOTKY	Celkový výskyt	Průměrný výskyt na hypotetický text
Aha!	0	0
Blesk	0	0
Lidové noviny	0	0
Mladá fronta DNES	0	0
Právo	0	0

Tabulka 7 - Hodnoticí lexikální jednotky

HODNOTICÍ LEXIKÁLNÍ JEDNOTKY	Celkový výskyt	Průměrný výskyt na hypotetický text
Aha!	40	8
Blesk	45	9
Lidové noviny	33	6,6
Mladá fronta DNES	33	6,6
Právo	39	7,8

Tabulka 8 - Porušení aspektu pravdivosti

PORUŠENÍ ASPEKTU PRAVDIVOSTI	Celkový výskyt	Průměrný výskyt na hypotetický text
Aha!	141	28,2
Blesk	160	32
Lidové noviny	150	30
Mladá fronta DNES	180	36
Právo	197	39,4

Ve všech pěti analyzovaných denících a jejich titulcích a titulkových komplexech dochází k porušení aspektu pravdivosti. Tento aspekt nejvíce porušuje deník Právo, nejméně naopak deník Aha! Nejčastěji k porušení informační kvality docházelo u neurčitých pojmenování. V titulcích se často objevovaly inherentní neurčité jednotky (např. *desítky, stovky, asi*), ale také adherentně neurčité jednotky (např. *praktičtí lékaři radí, odborníci varují*). K druhému největšímu porušení docházelo u hodnotících lexikálních jednotek. K menšímu porušení docházelo poté u obecných pojmenování a nepřesnosti zástupných pojmenování.

9.2. Porušení aspektu informativnosti

Tabulka 9 - Archaismy

ARCHAISMY	Celkový výskyt	Průměrný výskyt na hypotetický text
Aha!	0	0
Blesk	0	0
Lidové noviny	0	0
Mladá fronta DNES	0	0
Právo	0	0

Tabulka 10 - Historismy

HISTORISMY	Celkový výskyt	Průměrný výskyt na hypotetický text
Aha!	0	0
Blesk	0	0
Lidové noviny	0	0
Mladá fronta DNES	0	0
Právo	0	0

Tabulka 11 - Neologismy

NEOLOGISMY	Celkový výskyt	Průměrný výskyt na hypotetický text
Aha!	2	0,4
Blesk	5	1
Lidové noviny	13	2,6
Mladá fronta DNES	12	2,4
Právo	16	3,2

Tabulka 12 - Knižní lexikum

KNIŽNÍ LEXIKUM	Celkový výskyt	Průměrný výskyt na hypotetický text
Aha!	3	0,6
Blesk	8	1,6
Lidové noviny	3	0,6
Mladá fronta DNES	2	0,4
Právo	4	0,8

Tabulka 13 - Termíny

TERMÍNY	Celkový výskyt	Průměrný výskyt na hypotetický text
Aha!	2	0,4
Blesk	5	1
Lidové noviny	4	0,8
Mladá fronta DNES	0	0
Právo	4	0,8

Tabulka 14 - Lexikum s územním příznakem

LEXIKUM S ÚZEMNÍM PŘÍZNAKEM	Celkový výskyt	Průměrný výskyt na hypotetický text
Aha!	0	0
Blesk	0	0
Lidové noviny	0	0
Mladá fronta DNES	0	0
Právo	0	0

Tabulka 15 - Lexikum se sociálním příznakem

LEXIKUM SE SOCIÁLNÍM PŘÁZNAKEM	Celkový výskyt	Průměrný výskyt na hypotetický text
Aha!	2	0,4
Blesk	1	0,2
Lidové noviny	0	0
Mladá fronta DNES	0	0
Právo	2	0,4

Tabulka 16 - Zkratky

ZKRATKY	Celkový výskyt	Průměrný výskyt na hypotetický text
Aha!	1	0,2
Blesk	0	0
Lidové noviny	0	0
Mladá fronta DNES	0	0
Právo	2	0,4

Tabulka 17 - Internacionalismy

INTERNACIONALISMY	Celkový výskyt	Průměrný výskyt na hypotetický text
Aha!	0	0
Blesk	2	0,4
Lidové noviny	3	0,6
Mladá fronta DNES	2	0,4
Právo	2	0,4

Tabulka 18 - Porušení aspektu informativnosti

PORUŠENÍ ASPEKTU INFOMATIVNOSTI	Celkový výskyt	Průměrný výskyt na hypotetický text
Aha!	10	2
Blesk	21	4,2
Lidové noviny	23	4,6
Mladá fronta DNES	16	3,2
Právo	30	6

Aspekt informativnosti v menší míře porušovali všechny analyzované deníky. Aspekt opět nejvíce porušoval deník Právo, nejméně opět deník Aha! Porušení informativnosti se nejvíce projevilo u neologismů, které měly nízkou četnost výskytu (*např. exposlanec, zelené dotace*). Dále se častěji objevovalo knižní lexikum nebo se objevovaly termíny. V malém množství se objevovaly internacionalismy nebo lexikum se sociálním příznakem. Velmi málo se vyskytovaly zkratky. Ani u jednoho z deníků jsme nenašli archaismy, historismy a lexikum s územním příznakem.

9.3. Porušení aspektu neutrality

Tabulka 19 - Expresivní lexikální jednotky

EXPRESIVNÍ LEXIKÁLNÍ JEDNOTKY	Celkový výskyt	Průměrný výskyt na hypotetický text
Aha!	56	11,2
Blesk	74	14,8
Lidové noviny	35	7
Mladá fronta DNES	20	4
Právo	14	2,8

Tabulka 20 - Hovorová slova

HOVOROVÁ SLOVA	Celkový výskyt	Průměrný výskyt na hypotetický text
Aha!	17	3,4
Blesk	22	5
Lidové noviny	9	1,8
Mladá fronta DNES	12	2,4
Právo	11	2,2

Tabulka 21 - Lexikum s územním příznakem

LEXIKUM S ÚZEMNÍM PŘÍZNAKEM	Celkový výskyt	Průměrný výskyt na hypotetický text
Aha!	0	0
Blesk	0	0
Lidové noviny	0	0
Mladá fronta DNES	0	0
Právo	0	0

Tabulka 22 - Lexikum se sociálním příznakem

LEXIKUM SE SOCIÁLNÍM PŘÍZNAKEM	Celkový výskyt	Průměrný výskyt na hypotetický text
Aha!	1	0,2
Blesk	1	0,2
Lidové noviny	0	0
Mladá fronta DNES	0	0
Právo	2	0,4

Tabulka 23 - Poetismy

POETISMY	Celkový výskyt	Průměrný výskyt na hypotetický text
Aha!	0	0
Blesk	0	0
Lidové noviny	0	0
Mladá fronta DNES	0	0
Právo	0	0

Tabulka 24 - Knižní lexikum

KNIŽNÍ LEXIKUM	Celkový výskyt	Průměrný výskyt na hypotetický text
Aha!	2	0,4
Blesk	8	1,6
Lidové noviny	3	0,6
Mladá fronta DNES	2	0,4
Právo	4	0,8

Tabulka 25 - Publicismy

PUBLICISMY	Celkový výskyt	Průměrný výskyt na hypotetický text
Aha!	1	0,2
Blesk	3	0,6
Lidové noviny	6	1,2
Mladá fronta DNES	5	1
Právo	6	1,2

Tabulka 26 - Archaismy

ARCHAISMY	Celkový výskyt	Průměrný výskyt na hypotetický text
Aha!	0	0
Blesk	0	0
Lidové noviny	0	0
Mladá fronta DNES	0	0
Právo	0	0

Tabulka 27 - Historismy

HISTORISMY	Celkový výskyt	Průměrný výskyt na hypotetický text
Aha!	0	0
Blesk	0	0
Lidové noviny	0	0
Mladá fronta DNES	0	0
Právo	0	0

Tabulka 28 - Neologismy

NEOLOGISMY	Celkový výskyt	Průměrný výskyt na hypotetický text
Aha!	2	0,4
Blesk	5	1
Lidové noviny	13	2,6
Mladá fronta DNES	12	2,4
Právo	16	3,2

Tabulka 29 - Výrazově nápadné polysémní a frazeologické jednotky

VÝRAZOVĚ NÁPADNÉ POLYSÉMNI A FRAZEOLOGICKÉ JEDNOTKY	Celkový výskyt	Průměrný výskyt na hypotetický text
Aha!	2	0,4
Blesk	4	0,8
Lidové noviny	7	1,4
Mladá fronta DNES	3	0,6
Právo	2	0,4

Tabulka 30 - Porušení aspektu neutrality

PORUŠENÍ ASPEKTU NEUTRALITY	Celkový výskyt	Průměrný výskyt na hypotetický text
Aha!	81	16,2
Blesk	117	23,4
Lidové noviny	69	13,8
Mladá fronta DNES	54	10,8
Právo	55	11

Porušení aspektu neutrality se projevilo u všech pěti deníků, nejvíce pak u bulvárních deníků, tedy deníku Aha! a Blesk. Tyto deníky také aspekt neutrality porušovaly nejvíce. V rámci tohoto aspektu se často vyskytovala expresivní slova, a to především inherentní expresiva, objevovala se kladně hodnotící (např. *maminka*, *holčička*), také slova hanlivá (např. *lump*, *agresor*). Objevovala se také adherentní expresiva (např. *být ve varu*, *potopit něco/někoho*). Ve velké míře se vyskytovaly také slova hovorová (např. *špitál*, *metál*). Po slovech hovorových se vyskytovaly také publicismy, mezi nimiž se nejčastěji vyskytovalo

slovo *kauza*. V analyzovaném vzorku se vyskytovaly také výrazově nápadné frazeologické jednotky. Nenašli jsme naopak žádné poetismy.

Závěr

Na začátku této práce jsme uvedli, že zpravodajství by mělo co nejvíce zásady informační kvality dodržovat. Na základě analýzy, kterou jsme provedli, můžeme však říct, že k porušování informační kvality dochází.

V rámci aspektu pravdivosti jsme zaznamenali největší rozdíl v četnosti výskytu neurčitých pojmenování, v rámci seriózního deníku Právo a bulvárního deníku Aha!, kdy se výskyt lišil o téměř 50 jednotek. Podle zaznamenaných dat můžeme také říct, že právě v případě neurčitých pojmenování se jednalo o nejčastější porušení informační kvality, a to ve všech denících a jejich titulcích a titulkových komplexech. Neurčitá pojmenování se mohla v denících Lidové noviny, Mladá fronta DNES a Právo vyskytovat častěji, jelikož se jedná o seriózní deníky, které mohou častěji zařazovat různé statistiky či podobné údaje, u kterých následně může dojít k zaokrouhlení jednotek. Zaznamenali jsem také větší množství hodnotících jednotek. Tento údaj se u všech pěti deníků příliš nelišil. Užití hodnotících lexikálních jednotek ve zpravodajství nežádoucí, neboť umožňuje do sdělení vložit také názory a postoje žurnalisty. Porušení informační kvality u aspektu pravdivosti je největší právě kvůli dvěma výše zmíněným kategoriím.

Aspekt informativnosti porušoval nejvíce deník Právo, nejméně opět deník Aha!. K největšímu porušení docházelo u neologismů s nízkou četností výskytu v rámci korpusu. Vzhledem k tomu, že se objevovaly častěji v seriózních denících, může k tomuto porušení docházet v důsledku informování o nejnovějších událostech či snaze nepřesáhnout vymezený počet slov a prostor na titulek. Nižší zastoupení poté mělo knižní lexikum nebo termíny. V malém množství se objevovaly internacionalismy nebo lexikum se sociálním příznakem.

U aspektu neutrality jsme zaznamenali největší rozdíl mezi deníky v případě expresivních jednotek. Nejvíce se jich nacházelo v bulvárním deníku Blesk, následně v deníku Aha!. Tyto deníky se zabývají méně seriózními tématy, což se může následně odrazit i v užití jazyka autorů sdělení. V titulcích bulvárních deníků najdeme také nejvíce hovorových slov. K tomuto porušení může docházet ve snaze více přiblížit čtenáři.

Vzhledem k získaným výsledkům naší analýzy lze říct, že výskyt příznakových jazykových prostředků, které mají potenciál porušit informační kvalitu, byl v titulcích a titulkových komplexech zpravodajských sdělení ve všech pěti denících podobný, a přesto, že se mezi jednotlivými deníky objevovali odchylky, získaná data u žádného z deníků výrazně nevybočovala. Seriózní deníky porušovaly více aspekt pravdivosti, a to hlavně kvůli užívání nepřesných pojmenování. U bulvárních deníků došlo k největšímu porušení u neutrality, a to z důvodů užívání expresivních lexikálních jednotek.

Seznam zkratk

ASSČ	Akademický slovník současné češtiny
PSJČ	Příruční slovník jazyka českého
SČFI	Slovník české frazeologie a idiomatiky
SNČJ	Slovník nářečí českého jazyka
SSČ	Slovník spisovné češtiny
SSJČ	Slovník spisovného jazyka českého

Seznam použité literatury

BEČKA, Josef Václav. Česká stylistika. 1. vyd. Praha: Academia, 1992. 467 s. ISBN 80200-0020-8.

HALADA, Jan a Barbora OSVALDOVÁ, ed. Slovník žurnalistiky: výklad pojmů a teorie oboru. Praha: Univerzita Karlova, nakladatelství Karolinum, 2017, 301 s. ISBN 978-80-246-3752-5.

HAUSER, Přemysl. *Nauka o slovní zásobě* [Hauser, 1980]. Vyd. 1. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1980. 192 s.

JÍLEK, Viktor. Lexikologie a stylistika nejen pro žurnalisty: studijní text pro distanční studium. 1. vyd. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2005. 125 s. ISBN 80-2441246-2.

JÍLEK, Viktor. Žurnalistické texty jako výsledek působení jazykových a mimojazykových vlivů. 1. vyd. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2009. 120 s. ISBN 978-80-2442218-3.

JÍLEK, Viktor; BEDNAŘÍKOVÁ, Božena a kol. Jazykové prostředky s potenciálem porušit normu v oblasti mediálního zpravodajství. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2015, 1 CD-ROM (233 stran). ISBN 978-80-244-4896-1.

KARLÍK, Petr, Marek NEKULA a Jana PLESKALOVÁ. Encyklopedický slovník češtiny. 1. vyd. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2002. 604 s. Encyklopedický slovník češtiny. ISBN 80-7106-484-X.

MIČIENKA, Marek a Jan JIRÁK. Základy mediální výchovy. Praha: Portál, 2007, 295 s. ISBN 9788073673154.

MINÁŘOVÁ, Eva. Stylistika pro žurnalisty. Vyd. 1. Praha: Grada, 2011. 289 s. Žurnalistika a komunikace. ISBN 978-80-247-2979-4.

Internetové zdroje

Babišem to nezačalo. Český populismus a Evropa. *Hlídací pes* [online]. [cit. 2022-06-19]. Dostupné z: <https://hlidacipes.org/adam-drda-babisem-to-nezacalo-cesky-populismus-a-evropa/>

Blesk [online]. [cit. 2022-06-19]. Dostupné z: <https://www.cncenter.cz/tituly/blesk>

Databáze excerpčního materiálu Neomat, verze 3.0. *Ústav pro jazyk český* [online]. [cit. 2022-06-19]. Dostupné z: <http://www.neologismy.cz/index.php>

Deník Aha! [online]. [cit. 2022-06-19]. Dostupné z: <https://www.cncenter.cz/tituly/aha>

Hledat v korpusu. *KonText* [online]. [cit. 2022-06-19]. Dostupné z: https://www.korpus.cz/kontext/query?corpname=syn_v10

Internetová jazyková příručka. *Ústav pro jazyk český* [online]. [cit. 2022-06-19]. Dostupné z: <https://prirucka.ujc.cas.cz>

Korpus SYN verze 10 [online]. [cit. 2022-06-19]. Dostupné z: <https://wiki.korpus.cz/doku.php/cnk:syn:verze10>

Noviny osobností. Noviny, jak mají být [online]. [cit. 2022-06-19]. Dostupné z: <https://www.mafra.cz/portfolio.aspx?y=mafra/portfolio-lidovenoviny.htm>

Mladá fronta DNES [online]. [cit. 2022-06-19]. Dostupné z: <https://www.mafra.cz/portfolio.aspx?y=mafra/portfolio-mfd.htm>

Právo [online]. [cit. 2022-06-19]. Dostupné z: <https://www.periodik.cz/predplatne/casopis.php?akce=titul&titul=7101>

Seznam tabulek

Tabulka 1 - Lexikální jednotky s potenciálem porušit informační kvalitu	51
Tabulka 2 - Obecná pojmenování	58
Tabulka 3 - Pojmenování zobecňující	58
Tabulka 4 - Pojmenování neurčitá	59
Tabulka 5 - Nepřesnost zástupných pojmenování	59
Tabulka 6 - Nepřesnost v důsledku chybné lexikální jednotky	59
Tabulka 7 - Hodnotící lexikální jednotky	60
Tabulka 8 - Porušení aspektu pravdivosti	60
Tabulka 9 - Archaismy	61
Tabulka 10 - Historismy	61
Tabulka 11 - Neologismy	61
Tabulka 12 - Knižní lexikum	62
Tabulka 13 - Termíny	62
Tabulka 14 - Lexikum s územním příznakem	62
Tabulka 15 - Lexikum se sociálním příznakem	63
Tabulka 16 - Zkratky	63
Tabulka 17 - Internacionalismy	63
Tabulka 18 - Porušení aspektu informativnosti	63
Tabulka 19 - Expresivní lexikální jednotky	64
Tabulka 20 - Hovorová slova	64
Tabulka 21 - Lexikum s územním příznakem	65
Tabulka 22 - Lexikum se sociálním příznakem	65
Tabulka 23 - Poetismy	65
Tabulka 24 - Knižní lexikum	66
Tabulka 25 - Publicismy	66
Tabulka 26 - Archaismy	66
Tabulka 27 - Historismy	66
Tabulka 28 - Neologismy	67
Tabulka 29 - Výrazově nápadné polysémní a frazeologické jednotky	67
Tabulka 30 - Porušení aspektu neutrality	67